

Ponedjeljak, 29. avgust 2005.

Završna reč Tužilaštva

Otvorena sednica

Optuženi su pristupili Sudu

Početak u 14.18 h.

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA PARKER: Dobar dan svima. Drago mi je da vidim nasmejana i poznata lica. Spremni smo danas da počnemo sa završnom reči. Izvolite, gospodine Whiting?

ZAVRŠNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽILAC NICHOLLS

TUŽILAC WHITING: Hvala, časni Sude. Uz vaše dopuštenje, počecu našu završnu reč citirajući reči jedne od žrtava u ovom predmetu, svedoka L-06, o jednom konkretnom trenutku u Lapušniku/Llapushnik. On je rekao: "Ova osoba, Fatmir Limaj došao je i pitao: 'Ti i ti, zašto ste vi ovde?' Onda je pitao mene. Ja sam mu rekao: 'Ne znam. Krenuo sam da tražim svog rođaka i onda su me doveli ovamo. Ne znam zašto. On', mislim na Fatmira Limaja je rekao: 'Ukoliko imaš nešto, ako si uradio nešto, bićeš ubijen. Ako si nevin, ići ćeš kući.'" Ove reči obuhvataju mnogo toga što je predstavljao Lapušnik/Llapushnik u leto 1998. godine. To je bilo mesto u kom je vladala samovolja, gde su dovodili ljude na osnovu najpovršnijih sumnji, ljude koje su optuživali za kolaboraciju bez ikakvog osnova ili su dovodili tamo ljude samo zato što su bili Srbi. Podsetiću vas na svedočenje Ramadana Behlulija, koji je čak i ovde u ovoj sudnici dvojicu ljudi koji su postali žrtve u Lapušnik/Llapushnik optužio za kolaboraciju a da to nije apsolutno ničim potkrepio. Podsetiću vas na svedočenje Ivana i Vojka Bakrača, koji su opisali kako su vojnici OVK ušli u njihov autobus u Crnojleju/Carralevë i izveli iz njega sve muškarce, Srbe. Četvorica koja su bila izvedena iz autobusa završili su u Lapušniku/Llapushnik. Dvojica od njih su ubijena a dvojica su preživela. To su jedini Srbi koji su preživeli logor u Lapušniku/Llapushnik. Lapušnik/Llapushnik je, takođe bilo i mesto gde su zatvorenike držali u mraku, kako u bukvalom smislu - držali su ih u skućenim, pretoplom, ogavnim malim zatvorskim prostorijama, tako i u figurativnom smislu - da im nikada nije rečeno zašto su zatvoreni i nikada im nije pružena čak ni najosnovnija zaštita kao i postupak na osnovu kako bi se utvrdilo da li je bilo ikakvog osnova – bilo kakvog osnova uopšte – za njihovo hapšenje i pritvaranje, a to je postupak koji predstavlja pravo svakog ljudskog bića u ratu. Lapušnik/Llapushnik je, takođe, bio i mesto prepuno nasilja, zastrašujuće mesto, gde su ljudi sedeli iz dana u dan, sabijeni na malom prostoru. Mnogi od njih su bili takoreći bez svesti i na ivici smrti, ne znajući šta će se dalje desiti. Redovno su ih izvodili iz njihovih prostorija da bi ih surovo pretukli, ponizili, mučili, a često i ubili. I konačno, časni Sude, Lapušnik/Llapushnik je bio mesto koje se nalazilo pod komandom Fatmira Limaja. Fatmir Limaj je dolazio u zatvor i zatvorenici su videli – oni su videli – da je taj komandant Çeliku bio glavni. On je

sprovodio svoju vlast u zatvoru i u nekoliko prilika svojevrijedno, zapovednički naredio da se neki zatvorenici puste, što po našem mišljenju nije nikakva zamena za ispravan postupak koji nalažu pravne norme. On je znao šta se događalo u tom zatvoru, jer je zatvor bio pod njegovom komandom. On je znao da je to što se događalo bilo pogrešno, i iz tog razloga oni zatvorenici koji su pušteni, morali su da obećaju da neće nikada nikome govoriti o zatvoru ili se od njih zahtevalo da kažu da se sa njima tamo postupalo ispravno. Časni Sude, na početku ovog suđenja, gospodin Cayley je rekao: "Osnovne činjenice u ovom predmetu su isto onoliko jasne koliko su i uverljive." Dokazi su potvrdili upravo to. Tužilaštvo smatra da su trojica optuženih koji sede danas ovde pred vama krivi za zločine za koje se terete u optužnici. Činjenice su pokazale, časni Sude, da je u maju, junu i julu mesecu 1998. godine jedinica *Çeliku 3* imala pod svojom komandom područje Lapušnika/Llapushnik, koje se nalazi ispod, što će reći, južno od puta Peć/Pejë – Priština/Prishtinë. Na vrhuncu svog postojanja, jedinica *Çeliku 3* imala je mnogo više od 70 vojnika i imala je pod svojom kontrolom pet borbenih položaja koji su bili iznad doline u kojoj su se nalazile srpske snage. Ovi borbeni položaji predstavljali su liniju fronta OVK i štitili su dosta veliko područje koje je bilo pod kontrolom OVK. Sa ovih borbenih položaja vojnici OVK takođe su kontrolisali i nadgledali barikadu koju je postavila OVK na putu Peć/Pejë – Priština/Prishtinë a isto tako su nadgledali i srpske snage koje su se nalazile u Komoranu/Komoran. U području Lapušnika/Llapushnik koje se nalazilo pod kontrolom jedinice *Çeliku 3*, pored barikade i pet borbenih položaja, nalazio se i štab, jedna medicinska klinika, kuhinja gde su se vojnici skupljali da jedu, kao i zatvor. Zatvor. U to vreme, u leto 1998. godine a i pre toga, OVK je, kako je i sam gospodin Limaj priznao, imala izričitu politiku borbe protiv Albanaca za koje se sumnjalo da su kolaboracionisti. Ali nikada nije bila data definicija tog pojma šta znači biti kolaboracionista, niti je ikada bio sproveden postupak istraživanja ili procene navoda o tome da je neko kolaboracionista. Kao rezultat toga, Albanci koji nisu predstavljali, po našem mišljenju, nikakvu opasnost po OVK, bili su hapšeni i zatvarani. Hapšeni su bez apsolutno ikakvog osnova. Često zbog toga što su imali kontakte sa Srbima. Nije postojao nikakav definisan postupak, niti su ovim ljudima ikada dali priliku da se brane od ovakvih optužbi. Istovremeno, po našem mišljenju, meta OVK bili su Srbi, muškarci, koji su bili civili, hapšeni na barikadama, izvođeni iz autobusa, iz automobila i pritvarani. Ovim mi ne tvrdimo da su ovo bili osnovni ciljevi OVK, niti da OVK nije imala druge plemenite ciljeve. Takođe tim ne želimo da kažemo da su svi pripadnici OVK učestvovali u ovim radnjama. Međutim, činjenica je da borba protiv Albanaca, za koje se sumnjalo da su kolaboracionisti, kao i borba protiv Srba, civila, su zaista predstavljali odlike politike OVK tokom leta 1998. godine. U području koje je bilo pod kontrolom Fatmira Limaja, svi uhapšeni Albanci i Srbi, dovođeni su u Lapušnik/Llapushnik gde su ih pritvarali u zatvoru pod stravičnim uslovima, koji bi po sebi bili kriminalni, čak i ako je pritvaranje bilo opravdano na neki način. Zatvorenici u Lapušniku/Llapushnik bili su saslušavani, prebijani, mučeni i u mnogo slučajeva ubijeni. Krajem jula meseca 1998. godine, kada je jedinica *Çeliku 3* izgubila kontrolu nad Lapušnikom/Llapushnik, preostali albanski zatvorenici, jer u tom trenutku više nije bilo preživelih zatvorenika Srba, odvedeni su u planine, gde je polovina njih puštena a polovina ubijena. Dokazi izvedeni tokom suđenja pokazali su da su trojica optuženih, koji sede ovde pred nama, igrali ključnu ulogu u zatvoru u Lapušniku/Llapushnik. Haradin Bala bio je stražar u zatvoru u Lapušniku/Llapushnik. On je čuvao kapiju zatvorskog

kruga, zaključavao i otključavao vrata, donosio hranu zatvorenicima iz kuhinje, koja se nalazila sa druge strane puta, kao i vodu i cigarete. A isto tako je premeštao zatvorenike iz jedne prostorije u drugu u zatvorskom krugu. Nekoliko puta je učestvovao u brutalom i teškom premlaćivanju zatvorenika, kao i u njihovom ubijanju. Terao je zatvorenike da zakopavaju tela drugih zatvorenika koji su ubijeni. Kada su izgubili kontrolu nad teritorijom gde se nalazio zatvor, Haradin Bala i još jedan drugi stražar odveli su preostale zatvorenike u planine Beriša/Berishë. Usput je sreo Fatmira Limaja i dobio od njega uputstva i dodeljen mu je treći vojnik. Nastavili su put i oslobodili još nekoliko zatvorenika. Zatim je preostalim zatvorenicima naredio da se postroje u jedan red i rekao im je: "Ovo je vaša smrtna presuda". "Ovo je vaša smrtna presuda" ove reči koje je izgovorio Haradin Bala su poslednje reči koja su ta deseterica postrojenih zatvorenika čula. Pošto je izgovorio te reči, Haradin Bala i druga dvojica vojnika otvorili su vatru na zatvorenike i ubili njih desetericu. Isak Musliu bio je komandant jedinice *Çeliku 3*. Od početka juna bio je stacioniran u štabu koji se nalazio nedaleko od klinike, svega 200 do 300 metara od zatvora. On je komandovao borbenim položajima i vojnicima, od kojih je svaki bio zadužen za neki borbeni položaj. Musliu je bio komandant tokom ovih borbi 29. maja 1998. godine. Njega su konsultovali o važnim pitanjima koji bi iskrslili, recimo, na barikadi. Kada je ambasador Sjedinjenih Američkih Država, Christopher Hill, krajem juna došao na tu barikadu, razgovarao je sa Isakom Musliuom preko sat vremena. Musliu je primao nove vojnike u jedinicu *Çeliku 3* i izdavao dozvole drugim vojnicima da putuju drugim područjima. On je isto tako disciplinski kažnjavao vojnike. Kada je ambulanti bio potreban materijal, doktor Gashi bi se obratio Isaku Musliuu, i onda bi Musliu organizovao da se ambulanti dostavi sve što je potrebno. Musliu je, takođe, pod svojom komandom imao i zatvor. On je izdavao naređenja zatvorenicima i stražarima. Bio je tamo prisutan u zatvoru i u više prilika učestvovao u brutalnim premlaćivanjima, mučenjima i ubistvima koja su se odvijala u zatvoru. Često je nosio masku na licu, ne da bi sakrio svoj identitet od srpskih snaga, iz kojih razloga je većina pripadnika OVK nosila maske, već iz jednog izuzetnog kukavičluka i to upravo da bi zaštitio i sakrio svoj identitet od svojih žrtava. Fatmir Limaj je bio komandant jednog šireg područja oko Klečke/Klečkë, koje je obuhvatalo i Lapušnik/Llapushnik. Jedinica *Çeliku 1* imala je svoju bazu u Klečki/Klečkë i postojala je od marta ili aprila 1998. godine pa nadalje. Kada je 9. maja 1998. godine OVK stekla kontrolu nad Lapušnikom/Llapushnik, ta jedinica ubrzo je postala jedinica *Çeliku 3*, pod komandom Limaja. Limaj je postavio Isaka Musliua za komandanta jedinice *Çeliku 3* i rekao vojnicima da prvo treba da se obrate Isaku Musliuu za sve što im je potrebno a da je on, Limaj, zadužen za šire područje. Tokom maja, juna i jula meseca 1998. godine Limaj je dolazio u Lapušnik/Llapushnik otprilike 30 puta, što je približno dva puta nedeljno. Učestvovao je u svim većim borbama u Lapušniku/Llapushnik i komandovao je vojnicima tokom borbi 9. i 29. maja. U junu, i kasnije u septembru mesecu, upravo je Fatmir Limaj pred medijima govorio o uspesima OVK u Lapušniku/Llapushnik. On je bio taj koji je donosio odluke o disciplinskom kažnjavanju vojnika i o tome ko će da komanduje položajima u Lapušniku/Llapushnik. On je rukovodio ceremonijom polaganja zakletve u Lapušniku/Llapushnik, i on je došao sa Byslymom Zyrapijem u Lapušnik/Llapushnik i doneo novi top za liniju fronta. Odlazio je u Lapušnik/Llapushnik u štab i u kuhinju i sastajao se sa Isakom Musliuom. Proveravao je kakva je situacija u klinici da vidi da li sve dobro funkcioniše i da li je ambulanti bilo šta potrebno. Komandovao je zatvorom. I

u nekoliko prilika upravo je on donosio odluke o tome koga treba pustiti iz zatvora. Bar jednom je on lično insistirao na tome da pre nego što se ijedan zatvorenik pusti iz zatvora da mora da da izjavu u kojoj se obavezuje da neće ni sa kim da govori o tome šta se događalo u Lapušniku/Llapushnik. Krajem jula, kada su zatvorenike odveli u planine Beriša/Berishë, pre toga je bio konsultovan Limaj oko toga kakva će biti sudbina tih zatvorenika. Posle toga je pola zatvorenika pušteno a pola ubijeno. Ovo su činjenice, časni Sude, one su jasne i uverljive. Optuženi su krivi za direktno izvršenje nekih od zločina za koje se terete u optužnici ili za planiranje i naređivanje drugih zločina. Oni su krivi za učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu, bez obzira da li se ovaj udruženi zločinački poduhvat manifestuje kao zajednički plan ili kao sistem zlostavljanja. Svrha zajedničkog plana ili sistema zlostavljanja je bila da se bori protiv Albanaca za koje se sumnjalo da su kolaboracionisti i protiv srpskih civila, koje su zatvarali, nad kojima je vršeno nasilje i koji su ubijeni. Zločini za koje se oni terete spadaju u okvir udruženog zločinačkog poduhvata ili je bilo vrlo jasno da su optuženi mogli da ih predvide. Fatmir Limaj i Isak Musliu su, takođe, odgovorni zato što nisu sprečili ili kaznili zločine za koje se terete u ovoj optužnici. U svom završnom podnesku od 20. jula Tužilaštvo je iznelo vrlo detaljno svoju analizu dokaznog materijala i pravnih normi u ovom predmetu. Biće vam drago da čujete da mi ne nameravamo da ponovimo sve ono što je izneto u tom završnom podnesku. Umesto toga, Tužilaštvo će iskoristiti svoju završnu reč da bi se usredsredilo na konkretne tačke koje su sporne i da odgovori na neke, mada ne sve, teze koje je iznela Odbrana u svom završnom podnesku. Počecu tako što ću prvo da se osvrnem na ulogu optuženih. Gospodin Black će zatim reći nešto o zločinima a gospodin Nicholls će se osvrnuti na pitanja oružanog sukoba i raširenog i sistematskog napada. Zatim ću ja dati zaključak, tako što ću reći nešto o kazni. Počecu sa nekoliko uvodnih reči o argumentima koje je iznela Odbrana. Po mišljenju Tužilaštva, završni podnesak Odbrane je jednostavno prepun grešaka. Kako činjeničnih grešaka, tako i grešaka u analizi. Mi nećemo moći u ovoj završnoj reči da se dotaknemo svih grešaka ali ćemo reći nešto o nekim greškama. Ove greške mogu da se svrstaju u nekoliko širokih kategorija. Pre svega, završni podnesak Odbrane spominje razne dokumente i izjave koje se ne nalaze u dokaznom materijalu. I Tužilaštvo traži da se ovo eliminiše iz završnog podneska Odbrane. Konkretno, to se odnosi na fus note od 1. do broja 11, zatim fus note 13 i 14, zatim od 16 do 23, zatim 25. fus nota, 29. fus nota, 259., 470., 958., 1063., 1074., 1120., 1184. kao i na paragrafe 768., 788. i 795., gde se spominju dokazi koji se ne nalaze u spisu. I zbog toga, po našem mišljenju, ne bi smeli da budu deo završnog podneska. Drugo, Odbrana je u svom završnom podnesku pokušala da ponovo otvori raspravu o mnogim pitanjima koja su izneta, o kojima se raspravljalo i o kojima je doneta odluka tokom suđenja. Po mišljenju Tužilaštva, ova pitanja su rešena i njihovo ponovno otvaranje ne može da bude deo završnog podneska. Treće, u završnom podnesku Odbrane iznosi se čitav niz činjenica koje nisu bile iznete tokom suđenja. Recimo, u paragrafu broj 619 Odbrana tvrdi da je bilo mnogo vojnika u OVK koji su odabrali za sebe pseudonim Shala. Ova tvrdnja nije potkrepljena nijednom fus notom i to nije uopšte iznenađujuće, jer nije bilo nikakvih dokaza tokom suđenja koji bi ovo potkrepili. Sylejman Selimi je tokom unakrsnog ispitivanja na 2.204. stranici transkripta bio upitan da li je poznavao neke vojnike sa pseudonimom Shala, na šta je on odgovorio "Ne". Četvrto, u više prilika u svom završnom podnesku Odbrana pogrešno rezimira sadržaj spisa i nekad potpuno suprotno predstavlja iznete dokaze. Recimo, u tačkama 522 i 524 Odbrana tvrdi da

nijedna od otmica o kojima se govorilo u ovom predmetu, nije se desila na području koje je kasnije postalo zona odgovornosti 121. brigade. A to jednostavno nije tačno. Ako pogledate dokazni predmet Odbrane broj DL7, koji se sada vidi na ekranu, videćete da je to karta koju je nacrtao Fatmir Limaj i za koju on tvrdi da predstavlja područje 121. brigade. To je obeleženo zelenom bojom. Imamo i opis ovog područja koji on daje na stranicama 5.966 i 5.967 transkripta i na osnovu toga je jasno da ovo područje obuhvata i Krajmirovce/Krojmir, gde je kidnapovan Hetem Rexhaj; zatim obuhvata i Petrašticu/Pjetërshticë gde je kidnapovan svedok L-07; obuhvata i Lapušnik/Llapushnik gde su kidnapovani Shaban Hoti, L-01 i Miroslav Suljinić, kao i Crnoljevo/Carralevë odakle su kidnapovane mnogobrojne srpske i albanske žrtve u ovom predmetu. Peto, Odbrana često iznosi neke tvrdnje o činjenicama koje jednostavno nisu tačne i mogu da dovedu u zabludu. Recimo, u 166. tački Odbrana tvrdi, citiram: "Svedok Ivan Bakrač je svedočio o tome da su Genova tukli automatskim puškama, oštrim predmetima i tako dalje, a nije to spomenuo istražiocu kada je davao izjavu." A zapravo, svedok jeste u svojoj izjavi govorio istražiocu o tome kako je pretučen Genov. I jedino što nije rekao u prethodnoj izjavi je - kojim delom oružja je premlaćen. Neću se zadržavati na ovim tačkama dajući dalje primere, mada ih ima mnogo, a ostalim primerima ću se pozabaviti u završnoj reči. Ne sumnjam u to da će ovo Pretresno veće vrlo pažljivo analizirati sve činjenične i pravne tvrdnje koje su iznele obe strane u ovom predmetu, kako u već podnesenim pismenim podnescima, tako i u svojoj završnoj reči koje će biti iznete tokom ove nedelje. Po mišljenju Tužilaštva, dokazni materijal dokazuje van svake razumne sumnje, da je u Lapušniku/Llapushnik postojao zatvor OVK i da su zatvorenici koji su tamo držani bili izloženi zločinačkom zlostavljanju, mučenju i da su ubijani. Treba istaći da iako je Odbrana sa nekim prvobitnim svedocima osporavala da li se ovaj logor zapravo nalazio u Lapušniku/Llapushnik, kasnije su odustali od takve vrste pitanja. U svom završnom podnesku Odbrana uopšte ne osporava da su izneti značajni dokazi o tome da se ovaj zatvor napravio u Lapušniku/Llapushnik. Kada ja završim, gospodin Black će reći nešto o zločinima koji su bili počinjeni u Lapušniku/Llapushnik. Pitanje na koje ću se ja osvrnuti jeste uloga i odgovornost trojice optuženih za ove zločine, i počecu od Fatmira Limaja. Tužilaštvo tvrdi da mnogobrojni i nezavisni izvori dokaza potvrđuju da je Fatmir Limaj bio komandant šireg područja oko Klečke/Klečkë koje obuhvata i Lapušnik/Llapushnik, i da je bio glavni komandant zatvora u Lapušniku/Llapushnik. Imali smo dve grupe svedoka koji su svedočili o ulozi Limaja u Lapušniku/Llapushnik. To su bile žrtve koje su se nalazile u samom zatvoru, u zatvorskom krugu Lapušnika/Llapushnik i koje su vidale Limaja u zatvoru. Znači, to je jedna grupa svedoka a druga grupa svedoka su vojnici OVK i drugi koji su se nalazili izvan zatvora i koji su svedočili o njegovoj komandnoj ulozi u Lapušniku/Llapushnik. Počecemo prvo sa svedocima koji su bili izvan zatvora. Ramiz Qeriqi je svedočio o tome da područje koje je on nacrtao na dokaznom predmetu Tužilaštva broj P154, koji sada možete da vidite na sistemu *Sanction*, uključujući i Lapušnik/Llapushnik, sev nalazilo pod komandom Klečke/Klečkë, odnosno Fatmira Limaja od maja 1998. godine pa nadalje. Qeriqi je takođe, pored toga, izneo detaljne podatke o tome kako je bila organizovana jedinica u Krajmirovcu/Krojmir i kako su vojnici pod komandom Qeriqija u to vreme primali njegova naređenja. Odbrana u 531. tački svog završnog podneska tvrdi da nema dokaza o tome da je Ramiz Qeriqi, Luan, bio podređen Limaju, a to jednostavno nije tačno. Sam Qeriqi je svedočio o tome kakav je bio lanac komande koji je išao od Likovca/Likoc do

Klečke/Klečkë – misli se na Fatmira Limaja – i do Krajmirovca/Krojmir. Qeriqi je rekao: "Iz Klečke/Klečkë sve su naredbe dolazile od Fatmira Limaja". Odbrana dalje tvrdi da veruje Ramizu Qeriqiju kada on poriče svoje učešće u zločinačkim radnjama. Ali to jednostavno nije tačno. Vrlo često se događa da svedoci kažu istinu o nekim pitanjima ali ne i o drugim pitanjima. Naročito kada treba da umanje svoju ulogu u nekoj krivičnoj radnji. Po našem mišljenju, bilo bi pogrešno da se potpuno odbaci svedočenje Qeriqija, ukoliko se ustanovi da nije priznao sopstvenu krivicu u tim događajima. Pitanje koje treba da se postavi jeste da li je svedočenje Qeriqija o komandnoj ulozi Limaja potkrepljeno drugim dokaznim predmetima, što jeste slučaj. Ramadan Behluli je u svojim izjavama za Tužilaštvo, koje se nalaze u dokaznom materijalu kao dokazni predmet Tužilaštva broj P121, potvrdio da je u proleće 1998. godine Limaj bio komandant područja gde su locirani Krajmirovci/Krojmir. Behluli je nacrtao skicu, što je dokazni predmet Tužilaštva broj P119, sada može da se vidi na sistemu *Sanction*, koja se potpuno podudara sa crtežom Qeriqija. On je rekao da je tu nacrtao područje koje obuhvata Lapušnik/Llapushnik, koje se nalazilo pod kontrolom Klečke/Klečkë u julu 1998. godine. Behluli je, takođe, potkrepio svedočenje Qeriqija o tome kako je funkcionisala jedinica u Krajmirovcu/Krojmir i kako je on sam dobijao naređenja. Takođe je opisao kako je Fatmir Limaj došao u Krajmirovce/Krojmir u junu 1998. godine, i to 17. juna, kada su tamo izbile borbe i kako je on naložio Behluliju da napada srpske vojnike ne čekajući dalja naređenja. U razgovoru koje je Tužilaštvo obavilo sa Shukri Bujom, to je dokazni predmet Tužilaštva broj P160, potvrdio je ono što su rekli Ramiz Qeriqi i Ramadan Behluli u vezi sa ulogom koju je odigrao Limaj. Detaljno je opisao kako je Limaj postao komandant u Klečki/Klečkë, najpre u pogledu onoga što su organizovali Qeriqi i Shukri Buja a kasnije i nad drugim selima, uključujući i Lapušnik/Llapushnik i Lužnicu/Luzhnicë. Shukri Buja, a ne Tužilaštvo, bio je prvi koji je u razgovoru rekao da je Limaj bio komandant. To je na 23. stranici, citiram: "Ja sam uvek njega, Fatmira Limaja, smatrao svojim glavnim komandantom". On je dalje tokom razgovora za Limaja rekao da je on bio koordinator područja oko Klečke/Klečkë, ali Buja je jasno stavio do znanja da mu je Limaj govorio šta da radi. Buja je rekao: "Pitao sam Fatmira Limaja šta da radim." U jednom drugom trenutku je rekao kada je govorio o uhapšenim osobama, citiram: "On je dobijao naređenje tamo", misli se na Klečku/Klečkë "od komandanta Çelikua". Buja je nacrtao dijagram sela pod kontrolom Limaja, uključujući i Klečku/Klečkë, Krajmirovce/Krojmir i Lapušnik/Llapushnik, što je dokazni predmet Tužilaštva broj P159, i vidi se sada na ekranima na sistemu *Sanction*. Ovaj dijagram potvrđuju karte koje su nacrtali Qeriqi i Behluli. Koja se težina onda treba dati razgovorima sa Tužilaštvom koji su uvršteni u spis, razgovori sa Ramadanom Behlulijem i Shukrijem Bujom, posebno u svetlu njihovog svedočenja u sudnici? Odbrana pokušava da se vrati na odluke Pretresnog veća i iznosi da su oba ova svedoka neprijateljski nastrojena prema strani koja ih je pozvala, kao i na odluku Pretresnog veća da razgovori sa svedocima budu uvršteni u spis. O ovim pitanjima je, međutim, Pretresno veće već donelo odluku. I Odbrana stoga predlaže, počev od paragrafa broj 79 niz takozvanih principa smernica, kako bi se procenili prethodni razgovori sa ovim svedocima. Pokazalo se da su ti takozvani principi smernica jednostavno ponovno iznošenje argumenta koji su bili izneti protiv toga da te izjave budu uvrštene u spis. A ako bi se primenili ti principi Odbrane, značilo bi automatski da se ne može pozivati ni na kakve prethodne izjave. Pitanje koje je pred Pretresnim većem, po mišljenju Tužilaštva je, zapravo, mnogo

jednostavnije: o svakoj stvari o kojoj su svedočili Behluli i Buja, da li su oni rekli istinu u svojim prethodnim izjavama ili su rekli istinu u sudnici? Tužilaštvo smatra da kada se sve okolnosti prethodnih razgovora uzmu u obzir, kao i svi drugi dokazi u ovom predmetu, jasno je da kada je reč o Limajevom komandovanju tokom maja, juna i jula 1998. godine, da su Behluli i Buja u svojim prethodnim razgovorima govorili istinu a nisu govorili istinu u sudnici. Jer kako drugačije objasniti njihove prethodne razgovore? Da li su mogli da naprave grešku? Ne. Oba svedoka su bila vrlo konkretna i jasna kada su davali iskaz tokom razgovora sa Tužilaštvom i nemoguće je poverovati da su obojica uspela da naprave iste greške oko Limajevog komandovanja. Da li su imali razloga da lažu ili da preuveličavaju stvari tokom prethodnih razgovora? Ne. Ni jedan od svedoka nije imao razloga da laže o komandovanju Fatmira Limaja, i oba svedoka su bili pažljivi kada su davali odgovore tokom razgovora sa Tužilaštvom. Nema dokaza da su oni preuveličavali. Odbrana međutim predlaže drugo rešenje – da je Tužilaštvo navodilo svedoke kada su davali odgovore. Zapisnik međutim pokazuje suprotno. Pretresno veće raspolaže video snimkom razgovora sa Behlulijem i Bujaom. Ono može da pregleda cele razgovore, od početka do kraja i samo donese odluku o tome. Dokazi o Limajevom komandovanju poticali su od svedoka, to je jasno. Svedoci su informacije dobrovoljno dali i oni su pažljivo formulisali svoje odgovore i svoja saznanja. Ja neću sada puštati da pogledamo te razgovore, ali ću vam navesti nekoliko primera. Ramadan Behluli na 21. stranici razgovora bio je prvi koji je tokom razgovora uopšte pomenuo ime Fatmira Limaja i rekao za njega da je komandant zone. Kada je reč o Shukri Buji, Odbrana tvrdi u 97. paragrafu svog podneska da je crtež koji je Shukri Buja nacrtao – a to je dokazni predmet Tužilaštva broj P159, koji smo maločas videli – da je nacrtan po diktatu osobe koja je s njim vodila razgovor. Pogledajte taj razgovor, počev od 37. stranice transkripta. Buja je u toku tog razgovora već bio opisao strukturu u Krajmirovcu/Krojmir i onda mu je postavljeno pitanje - da li je bilo i drugih položaja poput onog u Krajmirovcu/Krojmir koji su bili pod komandom Klečke/Klečkë. Kada je odgovorio da ih je bilo, onda mu je zatraženo da ucrtta na dijagramu druge položaje koji su bili pod komandom Klečke/Klečkë. I onda je upisao: Krajmirovce/Krojmir, Petrašticu/Pjetërshticë, Lužnicu/Luzhnicë, Lapušnik/Lapushnik i druga sela. Jedina nesigurnost koju je iskazao bila je da li su ti konkretni položaji nastali u maju ili u junu, jer je zamoljen da nacrtta položaje koji su postojali u maju. I nakon što je nacrtao, rekao je: "To je otprilike bila organizacija". Svedoku nije naloženo kako da nacrtta taj dijagram, on ga je sam nacrtao i dao sve informacije o njemu. Odbrana takođe navodi da je od Buje više puta moralo da se traži da potvrdi strukturu u Krajmirovcu/Krojmir. Ponovo pogledajte sam razgovor, to je na 36. stranici. Od svedoka se jednostavno traži da potvrdi informacije o strukturi koju je već dostavio. I više puta mu je postavljeno pitanje, samo zato da bi se on koncentrisao na postavljeno pitanje. Nakon što je to učinio, on je potvrdio, bez ikakvih poteškoća, da je Limaj komandovao Krajmirovcem/Krojmir. Još jedna dodatna tačka od strane Odbrane o Shukriju Buji. Stalno nastojeći da se koncentracija baca na Tužilaštvo i da Tužilaštvo bude izvedeno na optuženičku klupu, a očekujemo da će Odbrana da ponovi takvu taktiku i tokom završne reči, u paragrafu broj 150 navodi se da je Tužilaštvo imalo kontradiktoran stav prema njemu; da je on u *Predmetu Milošević* svedočio o istim stvarima o kojima je svedočio ovde u sudnici u ovom predmetu, ali da tada nije bio tretiran kao neprijateljski svedok. To jednostavno nije tačno. Kao što je i sam Shukri Buja rekao u sudnici, on je u *Predmetu Milošević* svedočio o događajima koji su se odigrali u

Račku/Raçak 1999. godine, što je potpuno druga tema. Isto tako, Tužilaštvo nije zauzelo kontradiktorni stav po pitanju Dragana Jašovića. U tom slučaju Tužilaštvo je zauzelo stav da s obzirom na brojne dokaze protiv gospodina Jašovića, koji su uvršteni u spis u ovom predmetu, Pretresno veće treba da se oslanja na iskaz gospodina Jašovića jedino, ako se uopšte bude oslanjalo, po nekim konkretnim pitanjima za koja postoje značajne potvrde. I ovaj stav je u potpunosti konzistentan sa stavom Tužilaštva u *Predmetu Milošević*. Dokazi koje su dostavili Ramiz Qerqizi, Shukri Buja i Ramadan Behluli po pitanju komandovanja Limaja u leto 1999. godine, što dalje potvrđuje i svedok L-04, koji je posvedočio da je Limaj bio glavni komandant u Lapušniku/Llapushnik nakon borbe od 9. maja. I on je naveo konkretne dokaze o tome kako je Limaj komandovao u Lapušniku/Llapushnik. Svedok L-64 je takođe nacrtao dijagram područja pod komandom Klečke/Klečkë, to je dokazni predmet Tužilaštva broj P183, koji se vidi na ekranima preko programa *Sanction* i kojim je obuhvaćen i Lapušnik/Llapushnik, a što je u potpunosti konzistentno sa kartama i crtežima koje su nacrtao drugi svedoci. Odbrana iznosi da je svedok L-64 bio naveden da da iskaz a da se za uzvrat povuku optužbe protiv njega. Ovaj njihov argument i tvrdnje pune su netačnosti i navoda koji navode na pogrešan put. U 125. paragrafu oni tvrde da je Tužilaštvo pozvalo svedoka L-64 kao osumnjičenog, a da je dva meseca kasnije njegov status preinačen u status svedoka. Zapravo, obavešten je da se s njim obavlja razgovor u svojstvu svedoka pre nego što je obavljen i prvi razgovor s njim od strane Tužilaštva u maju 2003. godine. U 126. paragrafu Odbrana iznosi da je svedok L-64 bio u zatvoru kada ga je Tužilaštvo pozvalo. Ali to naravno, nije tačno. Svedok L-64 je obavio razgovor s Tužilaštvom u maju i junu 2003. godine, pre nego što je bilo ikakvih optužbi na njegov račun i pre nego što su donete protiv njega bilo kakve optužbe, i pre nego što je postojala čak i sugestija da je u pitanju pobuda za krivotvorenjem, svedok L-64 je tada Tužilaštvu rekao tokom razgovora koji je snimljen, da je Limaj bio komandant šireg područja koje je obuhvatalo Lapušnik/Llapushnik u leto 1998. godine, da je on imenovao Isaka Musliua za komandanta u Lapušniku/Llapushnik, da je Musliu bio komandant vojnika u Lapušniku/Llapushnik, da je postojao zatvor u Lapušniku/Llapushnik gde su zatvorenici držani u odvratnim uslovima i da je Haradin Bala bio čuvar u zatvoru. Odbrana tvrdi nadalje uzastopno u više paragrafa: 138., 284. i 1.026. da je svedok L-64 rekao tokom svog svedočenja da nije ništa znao o strukturi OVK. Naravno, to uopšte nije ono što je on rekao. On je jedino rekao da nije imao saznanja o komandama u različitim zonama na Kosovu/Kosovë. On je jasno i stalno iznosio da je poznavao komandnu strukturu u Lapušniku/Llapushnik i da je znao za druga područja koja su bila pod Limajevom komandom. Na kraju dana, pitanje je da li se, čak i ukoliko Pretresno veće utvrdi da svedok L-64 nije bio u potpunosti otvoren po pitanju izvesnih stvari koje se tiču njega lično, uključujući i pitanje njegove narkomanije, Pretresno veće može osloniti na njegov iskaz kada je reč o događajima u Lapušniku/Llapushnik. Premda je svedok L-64 bio jedini bivši pripadnik OVK koji je bio spreman da dođe u ovu sudnicu, da svedoči, kako o strukturi OVK u Lapušniku/Llapushnik, tako i o postojanju zatvora tamo, gotovo svi dokazi na oba ova pitanja potkrepljena su drugim dokazima i svedočenjima. A to, časnici Sude, to je u potpunosti navedeno u našem završnom podnesku. To osporava verodostojnost da je svedok L-64 mogao da izmisli priču koja se poklapa sa tolikim drugim nezavisnim delovima dokaza. Pored ovih svedoka, postoje i drugi dokazi koji su navedeni u našem završnom podnesku, koji potvrđuju iskaz o Limajevoj komandi u

Lapušniku/Llapushnik i u zatvoru tamo, uključujući iskaz svedoka L-95, koji je izjavio da je u vreme pada Lapušnika/Llapushnik u julu 1998. godine on shvatio da je Limaj, koji je bio u Klečki/Klečkë, bio glavni za područje koje se prostiralo sve do puta Priština/Prishtinë – Peć/Pejë, uključujući i Lapušnik/Llapushnik. A svedok L-96, koji je izjavio da je, dok je tražio izvesnu osobu koju je OVK kidnapovala jula 1998. godine, saznao da je Limaj bio komandant regiona. Ovo su dokazi o Limajevoj komandi koji potiču izvan zatvora. A šta je sa dokazima koji potiču iz zatvora? Takoreći sve žrtve: L-04, L-06, L-07, L-10, Ivan Bakrač, a po opisu, mi tvrdimo, i Vojko Bakrač - videli su Limaja u zatvoru i primetili da je on tamo bio komandant. Njihovi opisi Limaja i njegove uloge izuzetno se poklapaju. Pored toga, svedok L-96 video je Limaja tokom marša prema planinama Beriša/Berishë i čuo Haradina Balau kako kaže da će on pitati komandanta Çeliku šta treba da uradi sa zatvorenicima. Setite se toga da su ovi zatvorenici jedino videli ono što su mogli da vide unutar zatvora, unutar zidina zatvora i kada su odlazili iz Lapušnika/Llapushnik. Oni nisu mogli da znaju šta se dešavalo izvan zidina zatvora u Lapušniku/Llapushnik ili na području oko Lapušnika/Llapushnik. Oni nisu mogli detaljno da poznaju strukturu OVK na tom području i svakako nisu mogli da znaju da je Limaj skoro dva puta nedeljno dolazio u Lapušnik/Llapushnik tokom juna i jula 1998. godine. Činjenica da se iskaz svedoka, zatvorenika, koji su bili u zatvoru poklapa sa iskazom izvan zatvora jeste snažan dokaz o ulozi koju je igrao Limaj. Uprkos tim dokazima, Odbrana tvrdi da su žrtve jednostavno pridodale Limaja svom iskazu. Da li su to sve žrtve nenamerno uradile? Ako jesu, onda je neverovatno, mi bismo rekli, nemoguće, da su sve te žrtve nesvesno mogle da izmisle jednu istu priču. A da li je onda namerno urađeno? A ako jeste, zašto? Žrtve nisu tu da se svete Fatmiru Limaju. Neke su čak i njemu zahvalne što su preživele zatvor. Zašto bi oni nešto tako izmislili? Isto tako je neverovatno da su žrtve mogle da izmisle priču, svesno ili nesvesno, koja se tako dobro poklapa sa iskazom svedoka izvan zatvora. Ne, te žrtve nisu izmislile da je Limaj komandovao zatvorom. Pogledajte dokazni predmet Tužilaštva broj P53. To je dokument koji je pokazuje da je to bio razgovor Hisnija Murselija koji je on imao sa srpskim vlastima u januaru 1999. godine. Ovim izveštajem je raspolagalo Tužilaštvo još od juna 1999. godine, mnogo ranije nego što je bilo koja od žrtava iz ovog predmeta obavila razgovor sa Tužilaštvom. U izveštaju se opisuje kako je u leto 1998. godine Fatmir Limaj bio komandant više sela, uključujući i Lapušnik/Llapushnik i da je postojao zatvor u Lapušniku/Llapushnik gde su držani i Srbi i Albanci. Pod tim okolnostima nemoguće je sa sigurnošću znati da li informacija iz tog izveštaja dolaze od Hisnija Murselija ili od srpskih vlasti koje su obavile razgovor sa Hisnijem Murselijem, iako mora da se napomene da je mnogo toga što je navedeno u tom izveštaju potvrđeno od drugih svedoka. Međutim, pitanje koje se postavlja, nije odakle potiče ta informacija. Suština je u tome, ako je verovati rečima Odbrane, onda ko god da je dostavio informacije iz tog izveštaja pre juna 1999. godine, takođe mora da bude deo te nesvesne ili svesne zavere koja je skovana više godina kasnije, kako tvrdi Odbrana, kako bi se Limaj povezao sa zatvorom u Lapušniku/Llapushnik. A šta je sa dokaznim predmetima Tužilaštva P203 i P204, koji su navodno razgovori srpskih vlasti sa svedocima L-04 i L-06, obavljani u jesen 1998. godine? Oba svedoka su porekla da su obavili te razgovore i kažu da su oni izmišljeni. I tačno je da postoje izvesne očigledne greške u tim razgovorima. Međutim, kao što to tvrdi Odbrana Haradina Bale u paragrafima 686 i 711 čini se da su bar neke od informacija iz tih razgovora dostavili svedoci L-04 i L-06. Zašto onda svedoci L-04 i L-

06 ne mogu to da priznaju? S obzirom na ono što se desilo svedocima L-04 i L-06 i optužbama za kolaboracionizam koju su podignute protiv njih, uopšte nije iznenađujuće da su ti svedoci poricali bilo kakvu vezu sa srpskim vlastima, čak i više godina kasnije. Setite se reči svedoka L-95, koji je svedočio na stranici broj 4.262 transkripta o poteškoćama koje je imao da bi došao da svedoči u ovom predmetu. Iznenadjuće je da u oba razgovora, koje su obavili Srbi u jesen 1998. godine sa svedocima L-04 i L-06, oni kažu da su pušteni iz zatvora po naređenju Čelikua, čim pobijaju navode Odbrane da su žrtve više godina kasnije jednostavno pridodale Limaja njihovim pričama. I na kraju, časni Sude, identifikacija Limaja od strane Ivana Bakrača je upečatljiva. Čudno, Odbrana tvrdi da Ivan Bakrač nije identifikovao Fatmira Limaja kao komandanta zatvora, a Odbrana ide čak tako daleko da baca sumnju na iskaz svedoka L-07. Ali upravo je suprotno tačno. Ivan Bakrač jeste identifikovao Fatmira Limaja. On je svedočio da je nakon što je pušten iz Lapušnika/Llapushnik video komandanta na televiziji, komandanta iz Lapušnika/Llapushnik i prepoznao u njemu komandanta zatvora. Ivan je identifikovao snimak pogrebne povorke u Crnom Lugu/Carallukë iz juna 1998. godine, dokazni predmet Tužilaštva broj P35 a što je potvrdio i sam Fatmir Limaj i rekao da je to snimak koji je video. Osoba koju je prepoznao na tom snimku, kao komandanta Lapušnika/Llapushnik je, nema sumnje, Fatmir Limaj. Zapravo, čini se da Ivan nije video snimak Fatmira Limaja u toj pogrebnoj povorci neposredno nakon što je otišao iz Lapušnika/Llapushnik, koliko se on seća, već dok je još uvek bio u Lapušniku/Llapushnik. U razgovoru Vojka Bakrača sa srpskim vlastima, neposredno nakon što je pušten iz Lapušnika/Llapushnik, a to je u spisu kao dokazni predmet Tužilaštva broj P202, na ekranima vidite relevantan deo dokaza - Vojko Bakrač je izjavio da su dok su bili u Lapušniku/Llapushnik, on i Ivan videli na vestima snimak jedne povorke pripadnika OVK i da su na čelu povorke prepoznali komandanta koji je tamo često dolazio, kao i nekoliko drugih iz te grupe. On je to rekao 8. jula 1998. godine. Pogledajmo taj snimak.

(video snimak)

(kraj video snimka)

TUŽILAC WHITING: Ovo je, nema sumnje, snimak o kom on govori i to potvrđuje izjavu Ivana Bakrača da je to snimak koji su videli i da su na tom snimku prepoznali komandanta Lapušnika/Llapushnik. Kada se svi ovi dokazi zajedno sagledaju, nema spora da je Fatmir Limaj bio komandant koga su Ivan i Vojko Bakrač videli u Lapušniku/Llapushnik, koga su prepoznali na ovom snimku i koji ih je pustio da odu iz Lapušnika/Llapushnik. Odbrana se poziva na činjenicu da Ivan Bakrač nije mogao da pokaže Fatmira Limaja na postavci fotografija kada je s njim obavljen razgovor i kada je kasnije svedočio u sudnici. Ali oni zaboravljaju iskaz njihovog vlastitog veštaka po pitanju identifikacije, profesora Wagenaara. Profesor Wagenaar je na stranicama 7.193 i 7.914 transkripta izjavio da ukoliko svedok vidi optuženog sa bradom a kasnije mu se pokaže postavka fotografija na kojoj se vidi osumnjičeni bez brade, ova promena može u nekim slučajevima da oteža prepoznavanje. On je čak rekao da je opasnost u takvom slučaju da se neće identifikovati osoba koja je kriva. To je upravo ono što se i desilo. Ivan Bakrač je mogao sa apsolutnom sigurnošću da prepozna fotografiju Fatmira Limaja sa bradom, koja je uzeta iz video snimka. Ali kada mu je pokazana fotografija Limaja bez

brade, on nije mogao da ga prepozna. To je bilo tačno, iako mu je pružena druga prilika da pokaže Limaja na toj istoj postavci fotografija sa Limajem, koji sedi ovde u sudnici kao jedan od trojice optuženih u ovom predmetu, što pobija, po našem mišljenju, tvrdnju, da kada im se pruži prilika, svedoci jednostavno i automatski identifikuju one kojima se sudi u ovom predmetu. Ukratko, Tužilaštvo tvrdi da su dokazi pokazali van razumne sumnje, van bilo kakve sumnje, da je Fatmir Limaj bio glavni komandant u Lapušniku/Llapushnik i komandant tamošnjeg zatvora. A šta je sa Isakom Musliuom? Isak Musliu je tvrdio kada je s njim obavljen razgovor tokom istrage u ovom predmetu 2001. godine, a to je uvršteno u spis kao dokazni predmet Tužilaštva broj P32, da je on jednostavno bio na čelu jedne grupe u Lapušniku/Llapushnik, najviše njih 15 ili 16 ljudi. Ali kada je podnet pretpretresni podnesak 2004. godine ovaj broj ljudi povećao sa na 50 do 60. On i dan-danas u završnom podnesku tvrdi da je bio na čelu jedne grupe u Lapušniku/Llapushnik, a to nije istina. Dokazi pokazuju van svake razumne sumnje da je Isak Musliu bio komandant jedinice *Çeliku 3* u Lapušniku/Llapushnik. To je rekao Ruzhdi Karpuzi, svedok L-64 je to rekao, Shukri Buja je to rekao tokom razgovora sa Tužilaštvom, čak je i Fatmir Limaj to potvrdio tokom svog svedočenja. Koji je bio opseg odgovornosti Isaka Musliua kao komandanta jedinice *Çeliku 3*? Musliu tvrdi da je bilo više jedinica koje su deystvovala u Lapušniku/Llapushnik. To, naravno, dovodi do velike zablude. Dokazi koje su predočili svi svedoci pokazuju da je jedinica *Çeliku 3* deystvovala na području ispod magistralnog puta Priština/Prishtinë – Peć/Pejë, a druge jedinice, kao što su jedinice *Guri*, *Lumi* i *Pellumbi* deystvovala su na području iznad magistralnog puta Priština/Prishtinë – Peć/Pejë. U jednom trenutku je čak postojala jedinica *Pellumbi* koja je deystvovala u Kišnoj Reci/Kishnarekë južno od Lapušnik/Llapushnik. Područje odgovornosti jedinice *Çeliku 3* su potvrdili Ruzhdi Karpuzi, Shukri Buja tokom razgovora sa Tužilaštvom, svedok L-64, doktor Gashi i drugi. To potvrđuju dokumenti koji su pronađeni u Lapušniku/Llapushnik a koji se nalaze u dokaznim predmetima Tužilaštva P244 i P245. Čak je i Elmi Sopi potvrdio da kada je on stupio u redove jedinice *Pellumbi*, krajem juna 1998. godine, da je služio sa druge strane, iznad magistralnog puta Priština/Prishtinë – Peć/Pejë. Jedinica *Çeliku 3* je imala pod svojom kontrolom pet borbenih položaja u Lapušniku/Llapushnik. Imala je komandno mesto, kliniku, kuhinju u kući Gëzima Gashija i odmah preko puta kuhinje zatvor. Musliu takođe tvrdi da je on bio samo jedan od komandanata jedinice *Çeliku 3*. Dokazi pokazuju da je u najboljem slučaju postojao samo još jedan komandant - Ymer Alushani, kao što je navedeno u paragrafu 122 završnog podneska Tužilaštva. Tužilaštvo tvrdi da je Alushani bio zamenik Musliua u Lapušniku/Llapushnik ali čak i ako bi se utvrdilo da su Musliu i Alushani zajednički delili komandovanje jedinicom *Çeliku 3*, to ne bi promenilo obim odgovornosti koji je imao Musliu. Dakle, kakva je bila priroda komandovanja koju je imao Isak Musliu? Dokazi pokazuju da se on sastajao sa važnim osobama kada su one dolazile u Lapušnik/Llapushnik. Komandovao je vojnicima tokom borbi, primao nove vojnike u jedinicu *Çeliku 3*, davao dozvole vojnicima da odlaze na putovanja, izdavao naređenja u vezi s tim ko je zadužen za borbene položaje, odlučivao o pitanjima discipline i brinuo sa za ispravno funkcionisanje klinike. Naravno, nemoguće je verovati da je Musliu imao komandu nad svim tim područjima a da istovremeno nije imao nikave veze sa zatvorom. I zapravo, dokazi pokazuju da je zaista imao komandna ovlašćenja i u tom zatvoru. Kao što je navedeno u paragrafima 124 i 125 podneska Tužilaštva, on je imao ovlašćenja da naredi zatvaranje ili puštanje zatvorenika. A svakako

je imao i ovlašćenja da izdaje naređenja stražarima koji su bili u zatvoru. Musliu tvrdi da je svedok L-64 svedočio da Musliu nije bio odgovoran za zatvor. Međutim, to nije ono što je svedok L-64 rekao. Svedok L-64 je, zapravo, rekao da on nije znao koje su bile konkretne odgovornosti Isaka Musliua u vezi sa zatvorom. Ali je vrlo jasno rekao da je Musliu bez ikakve sumnje bio komandant područja Lapušnik/Llapushnik i da je Musliu dolazio i u zatvor. Osim toga, postoji veliki broj dokaza da je Isak Musliu lično učestvovao u brutalnim prebijanjima i ubistvima koja su se događala u zatvoru. Odbrana je osporila identifikaciju Musliua od strane svedoka L-96. Naravno, biće na Pretresnom veću da odluči da li je veoma precizno i jasno svedočenje svedoka L-96 o Isaku Musliu u Lapušniku/Llapushnik bilo verodostojno. Prema tvrdnjama Tužilaštva, nemoguće je zamisliti zbog čega bi taj svedok izmislio jednu takvu priču. Štaviše, savršeno je razumljivo da taj svedok nije govorio o Musliuu u svom nedovršenom i nepotpisanom razgovoru sa srpskim nadležnim organima vlasti, odmah nakon što je pobjegao od pogubljenja ili u svom prvom razgovoru sa Centralnom jedinicom za kriminalističke istrage. Ti razgovori su bili preliminarni, kratki i nekompletni. A svedok se, što je sasvim razumljivo, fokusirao na ono što se dogodilo u Beriši/Berishë. Nije potrebno ni reći da alibi Isaka Musliua, u kom se tvrdi da on čak nije ni bio u Lapušniku/uLlapushnik kada je tamo bio svedok L-96, da je to nešto što se, zapravo, nije nikada ni ostvarilo. Osim toga, iskaz svedoka L-96 nije jedini iskaz ili dokaz koji potvrđuje da je Musliu tukao zatvorenike u Lapušniku/Llapushnik. Drugi zatvorenici su potvrdili da je Qerqizi redovno tukao zatvorenike. Jedna od žrtava je saznala od zatvorenika iz sela odakle je Musliu, da je Qerqizi zapravo Isak Musliu. A nekoliko zatvorenika je dalo opise koje su odgovarali izgledu Musliua. Uzevši u obzir sve to zajedno, Tužilaštvo tvrdi da dokazni materijal dokazuje izvan svake razumne sumnje na to, da je Isak Musliu bio komandant jedinice *Çeliku 3* i zatvora u Lapušniku/Llapushnik i da je lično učestvovao u zločinima koji su se tamo događali. Časni Sude, ne znam kada imate nameru da napravimo pauzu?

SUDIJA PARKER: Za jedno 10 do 12 minuta.

TUŽILAC WHITING: U redu časni Sude. I sada na kraju, Haradin Bala. Dokazi pokazuju da Haradin Bala jeste bio Shala, stražar u zatvoru u Lapušniku/Llapushnik i da je takođe učestvovao u premlaćivanju i ubistvima. Nema nikakve sumnje da je stražar u zatvoru stvarno bio Shala a da je taj Shala učestvovao u zločinima za koje se tereti. Jedno pitanje je: da li je taj Shala Haradin Bala? Prema tvrdnjama Tužilaštva, o tome nema nikakve sumnje. Kao prvo, Haradina Balau su na setovima fotografija identifikovali dvojica potpuno nezavisnih svedoka, L-96 i Ivan Bakrač. Ta dva svedoka bila su u Lapušniku/Llapushnik u različito vreme, a s njima su razgovarali različiti istražiooci. Nema nikakvih dokaza da su oni međusobno ikada razgovarali. Svaki od njih je odmah sa postavke fotografija odabrao fotografiju Haradina Balae i rekao da je to Shala. Nije moguće da se radilo o grešci ili o običnoj podudarnosti. Odbrana je na mnogo različitih načina širokim potezima napala ovu identifikaciju, nadajući se da ako se dovoljno o tome bude negativno govorilo, nešto će da upali. Odbrana tvrdi ponovo i ponovo u paragrafima 663 i 650, da je nakon puštanja iz Lapušnika/Llapushnik Ivan Bakrač pretraživao internet, da bi pronašao nekoga za koga bi rekao da je odgovoran. To jednostavno nije ono što je pokazano u dokazima. Reč je o tome da je Ivan Bakrač jednostavno tražio informacije o Kosovu/Kosovë na internetu. A to se ponovo potvrdilo tokom pitanja koje

je zastupnik Odbrane postavljao Ivanu Bakraču, što možemo da vidimo na stranicama transkripta broj: 1.481, 1.491, 1.501 i 1.528. Odbrana takođe tvrdi da je Bakrač dao dve ili tri izjave pre nego što je identifikovao Balau. Ni to nije tačno. Dokazi pokazuju, zapravo, da iako je Ivan bio prisutan dok se s njegovim ocem razgovaralo odmah nakon njihovog puštanja iz Lapušnika/Llapushnik, i čak i ako je dodao jednu ili dve informacije, on je prvi put vodio takav razgovor kada su se sa njim vodili razgovori iz kancelarije Tužilaštva ovog Suda i da je onda identifikovao Haradina Balau sa postavke fotografija tokom tog razgovora. Što se tiče svedoka L-96, Odbrana u paragrafu broj 781 tvrdi da je svedoku bilo potrebno više vremena da bi identifikovao Shalau. Ništa nije moglo biti dalje od istine. Teško je zamisliti da bi bilo ko mogao da zaboravi svedočenje svedoka L-96 ovde u sudnici o tome kako je odmah sa postavke fotografija izabrao fotografiju Haradina Balae, i to bez ikakvog oklevanja. Odbrana, takođe, kritikuje u paragrafu broj 875 uputstva koja je istražilac dao svedoku L-96. Kao prvo, Odbrana pogrešno iznosi uputstvo koje je istražilac dao svedoku. Istražilac nije zamolio svedoka, kao što tvrdi Odbrana, da kaže koje je od lica Shalino na toj postavci fotografija. Umesto toga, istražilac je pitao svedoke, kao što možemo da vidimo u paragrafu broj 11, dokazni predmet Tužilaštva broj P259 – da li su videli Shalu na bilo kojoj fotografiji. Osim toga, takvo uputstvo, naime, reći svedoku u vezi s kojim osumnjičenim je postavka fotografija, to je upravo ono što je preporučivao profesor Wagenaar, veštak Odbrane za identifikaciju, u svom izveštaju. Na kraju, Odbrana tvrdi da je identifikacija od strane svedoka L-96 bila na neki način načeta informacijama koje je on dobio od drugih. Međutim, ništa od informacija koje je taj svedok saznao, nisu mogle da mu pomognu u tome da odabere odmah i bez ikakvog oklevanja fotografiju Haradina Balae sa postavke fotografija. Odbrana sugerise da bi identifikacija od strane svedoka L-96 i Ivana Bakrača mogle kao protivtezu imati to što mnogi drugi svedoci nisu izabrali nikoga sa postavke fotografija koji se ticao Haradina Balae, ali istovremeno Odbrana sasvim pravilno priznaje iskaz profesora Wagenaara da identifikacije nisu jednostavno stvar sabiranja rezultata. Tužilaštvo tvrdi da su oni svedoci koji nisu nikoga prepoznali, generalno govoreći, bili ljudi koji su više bili traumatizovani, slomljeni onim što im se dogodilo u Lapušniku/Llapushnik i zbog tog razloga su bili ili manje spremni ili manje sposobni da pomognu tokom istrage u ovom predmetu. Neuspeh da se neko identifikuje jednostavno ne može da poništi sigurne i snažne identifikacije svedoka L-96 i Ivana Bakrača. Časni Sude, možda...

SUDIJA PARKER: Ovo je za vas značajno mesto, zar ne?

TUŽILAC WHITING: Jeste, časni Sude.

SUDIJA PARKER: U tom slučaju, sada ćemo prekinuti i mislim da ćemo nastaviti u 16.05 časova.

(pauza)

SUDIJA PARKER: Izvolite, gospodine Whiting.

TUŽILAC WHITING: Hvala, časni Sude. Pre nego što nastavim, želim da ispravim jednu pogrešnu tvrdnju, na šta mi je gospodin Younis skrenuo pažnju. On se brine da ne pravimo greške sve do samog kraja. Na stranici broj 20, red broj 4, rekao sam "dokazni predmeti Tužilaštva P23 i P24" a trebalo je da kažem "dokazni predmeti Tužilaštva P203 i P204".

SUDIJA PARKER: Hvala.

TUŽILAC WHITING: Pre pauze govorio sam o identifikaciji Haradina Balae od strane svedoka L-96 i Ivana Bakrača. Odbrana je, takođe, osporila i postupak kojim su se istražioci služili u korišćenju tih setova fotografija. Nemam nameru sada da iznosim ponovo sve argumente koje je Tužilaštvo iznelo u svom završnom podnesku u vezi sa tom temom. Međutim, Tužilaštvo tvrdi da su i sami setovi fotografija, kao i postupci koji su korišćeni, bili pouzdani. Jedan od postupaka koga se trebalo pridržavati, a nije se pridržavalo, jeste taj da je svedocima trebalo da bude rečeno da se osumnjičeni možda ne nalaze na setovima fotografija. Međutim, jedina posledica nepridržavanja tog uputstva, mi tvrdimo, da je to moglo da navede svedoke da nagađaju u slučaju ako nisu nikog prepoznali. Ali nema pokazatelja da se u ovom predmetu nešto tako dogodilo. Ivan Bakrač je identifikovao Haradina Balau sa seta fotografija ali nije identifikovao nikog na drugim setovima fotografija koji su mu bili predočavani. On nije nagađao. Vojko Bakrač nije identifikovao nikoga sa setova fotografija. Ni on nije nagađao. Ti rezultati apsolutno pobijaju neutemeljene tvrdnje Odbrane da je istražilac Lehtinen usmeravao svedoke kako bi oni odabrali neke fotografije sa seta fotografija, što može da se nađe u paragrafu broj 889 završnog podneska. Svedok L-96 identifikovao je svu trojicu optuženih u ovom predmetu ali nije identifikovao nikoga sa seta fotografija na kom se nalazila fotografija Agima Murtezija, što ponovo pokazuje da on, takođe, nije nagađao. Kada se to izoluje, ako nekom svedoku ne kažemo da se osumnjičeni ne nalazi na setu fotografija, to, bar prema našim tvrdnjama, ne podriva samu identifikaciju. Što se tiče svih drugih aspekata - i postupci i sami setovi fotografija koji su korišćeni, korišćeni su na fer način i nema nikakvih pokazatelja da je došlo do sugestije, bilo preko setova fotografija, bilo preko samog postupka. Odbrana, takođe, pogrešno navodi da istražioci nisu zabeležili negativne identifikacije. Zapisnik u ovom predmetu pokazuje upravo suprotno u vezi sa sva tri istražioca. Molim da se pogleda stranica transkripta 4.949, vezano za gospodina Kereakesa; paragraf broj 15 u dokaznom predmetu Tužilaštva broj P258 za gospodina Lehtinena i paragraf broj 17, u dokaznom predmetu Tužilaštva P259 za gospodina Mantheya. Tužilaštvo je, očigledno, obelodanilo Odbrani sve i pozitivne i negativne identifikacije, bez obzira da li su uvedeni u evidenciju. Po našem mišljenju, potpuno je neprikladno od Odbrane da priziva duh negativne identifikacije do kog u ovom predmetu nije došlo, kao što bi bilo neprikladno od strane Tužilaštva da traži od Pretresnog veća da razmišlja o nekim drugim pozitivnim identifikacijama koje nisu ušle u zapisnik. Na kraju, Odbrana tvrdi da bi prilikom procenjivanja identifikacije Pretresno veće trebalo da se fokusira na postupak sa setovima fotografija ali ne i na okolnosti pod kojima su svedoci videli optužene u ovom predmetu. Međutim, zakon nalaže suprotno. Na primer, u Sjedinjenim Američkim Državama, prema zakonu, čak i ako postoje tragovi sugestija u postupku identifikacije pre suđenja, nešto što se i ovde utvrdilo da je do toga došlo, takva

identifikacija ipak neće biti isključena ako postoji čvrsta osnova za identifikaciju. Drugim rečima, dovoljno vremena za gledanje, povoljni uslovi, određeni stepen pažnje i tako dalje. O tome možemo da pročitamo u fus noti broj 544 podneska Tužilaštva. Ja to sada neću ovde da ponavljam. Po mišljenju Tužilaštva, dve identifikacije od strane svedoka L-96 i Ivana Bakrača, po sebi dokazuju da je Shala bio Haradin Bala. Nema drugog objašnjenja kako bi ta dva nezavisna svedoka mogla da odaberu sa sigurnošću i bez oklevanja Haradina Balau. Ali naravno, to nije sve. Ima puno više. Imamo iskaz svedoka L-64, koji kaže da je Haardin Bala zaista bio stražar u Lapušniku/Llapushnik, u zatvoru, kao i iskaz doktora Gashija, koji je poznao Haradina Balau odavno pre rata i koji je svedočio da je on konkretno bio u Lapušniku/Llapushnik tokom juna i jula meseca 1998. godine. Odbrana sugerije da je svedok L-64 bio malo zbunjen u vezi Haradina Balae. Međutim, svedok L-64 je objasnio da je tokom svojih prvih razgovora sa Tužilaštvom on nastojao da zaštiti Haradina Balau. Ipak, iako je svedok L-64 želeo da zaštiti Balau, iako je i u sudnici svedok L-64 nastavio da tvrdi da on lično smatra da Bala nije počinio nikakve zločine, ipak je jasno rekao tokom svojih razgovora sa Tužilaštvom, kao i u sudnici, da je Bala zapravo bio jedan od stražara u zatvoru u Lapušniku/Llapushnik. To je bio Haradin Bala. Odbrana, takođe, tvrdi da se u dnevniku svedoka L-64 ne spominju ni Shala ni zatvor. Teško da bi to bilo iznenađenje, naime da svedok L-64 u svom dnevniku ne spominje zatvor. Očigledno se radilo o prljavoj maloj tajni iz Lapušnika/Llapushnik. A svedok L-64 lično je sam rekao da on nije bio previše zainteresovan da piše o tome.

[francuski prevod na engleskom kanalu]

TUŽILAC WHITING: Izgleda da imamo francuski prevod na engleskom kanalu. Izgovoriću nešto da bih video da li je sve u redu. Pored toga, kakav zaključak se uopšte može izvući iz činjenice da zatvor i Shala nisu pomenuti u dnevniku? Da li zaista ima sumnje da je postojao zatvor u Lapušniku/Llapushnik i da je Shala bio stražar u tom zatvoru? Ne. Činjenica da svedok L-64 nije o tome pisao u svom dnevniku, ne kosi se sa tim činjenicama, i sasvim sigurno ne protivreči pomalo nevoljnom svedočenju svedoka L-64 - da je Shala zapravo Haradin Bala, i da je bio stražar u zatvoru Lapušniku/Llapushnik. U vezi sa doktorom Gashijem, Odbrana tvrdi da je dr. Gashi pogrešno naveo kada je otvorio svoju kliniku na imanju Ferata Sopija, i kada je tamo video Haradina Balau. Tim Odbrane ukazuje na prethodni intervju dr. Gashija, tokom koga nije napravljena potpisana izjava, i na svedočenje Ferata Sopija. Međutim, svedočenje pokazuje da je dr. Gashi u svom prvom intervjuu, tokom kog je i sam priznao da nije kooperativan i da ne govori potpunu istinu, rekao da je otvorio kliniku u maju ili junu 1998. godine. Svedočenje takođe pokazuje da se dr. Gashi u tom intervjuu nije precizno fokusirao na konkretne datume i događaje tokom maja meseca. Kada se dr. Gashi fokusirao na tačnu hronologiju, posvedočio je, izvan svake sumnje, da je klinika otvorena početkom juna ili najranije poslednjeg dana maja. Upravo to je potvrđeno kroz kompletan registar injekcija koje su davane na klinici. To je dokazni predmet Tužilaštva P127. Dr. Gashi je takodje svedočio da je video Balau na klinici u junu... ispravka, to je dokazni predmet Tužilaštva P217, a ne P127. Dr. Gashi je takođe svedočio da je video Balau na klinici u junu ili julu 1998. godine. Sa druge strane, svedočenje Ferata Sopija je bilo krajnje višesmisleno u pogledu datuma kada je klinika otvorena, i njegovo svedočenje o tom pitanju je svakako manje pouzdano od svedočenja dr. Gashija. Štaviše,

Ferat Sopi je, pre svog svedočenja, pročitao transkript svedočenja dr. Gashija u ovoj sudnici, a ono je bilo objavljeno i u novinama, koje su uvrštene u dokazni materijal pod P252. Ono što u njima piše, a mislim da je to važno pomenuti, razlikuje se od onoga što je Odbrana pročitala Feratu Sopiju tokom unakrsnog ispitivanja. Zato pozivam časni Sud da pobliže pogleda taj dokazni predmet i njegov prevod. Imamo izjavu Ferata Sopija koju je dao istražitelju, i koja je u zapisniku, o tome da svedočenje dr. Gashija, koje je pročitao u tim novinama, ipak jeste bilo tačno. Na kraju, a to je veoma važno, klinika nije jedino mesto na kom je dr. Gashi video Haradina Balau. On je svedočio da ga je video jednom ili dva puta kada je išao u kuhinju na imanju Gzima Gashija u junu ili julu 1998. godine. Odbrana je u paragrafu broj 834 prihvatila da je Haradin Bala radio u kuhinji na imanju Gzim Gashija. Međutim, svedočenje Elmija Sopija i svedoka L-64, utvrđuje, izvan svake sumnje, da imanje Gzima Gashija nije korišćeno kao kuhinja sve do posle 29. maja 1998. godine. Time je, dakle, utvrđeno da Haradin Bala nije otišao iz Lapušnika/Llapushnik kao što tvrdi, već je zapravo tu ostao u junu i julu, i bio je stražar u zatvoru. Postoji još dokaza da je Haradin Bala zapravo Shala. Druge žrtve iz Lapušnika/Llapushnik koje su svedočile, dale su opis Shalae koji odgovara opisu Haradina Balae. Setićete se da smo imali izjavu da su u Lapušniku/Llapushnik bila samo dvojica Shala: Haradin Bala i Ruzhdi Karpuzi. Njih dvojica su, dakle, jedini mogući počinioci. Opisi se poklapaju sa opisom Haradina Balae, dok uopšte ne odgovaraju opisu Ruzhdija Karpuzija. Dodatno, svedok L-07 je posvedočio da se sreo sa Shalaom na benzinskoj pumpi posle rata, i da je od njega saznao da se zove Haradin Bala. Ne postoji nijedan razlog zašto bi taj svedok to izmislio. Balau su u sudnici takođe identifikovali i svedoci L-06, L-07, L-10 i L-12. Međutim, kao što Tužilaštvo tvrdi u paragrafu broj 157 svog sažetog podneska Sudu, u svetlu dugotrajnog i raznovrsnog kontakta žrtava sa Shalaom u Lapušniku/Llapushnik - činjenica da je on identifikovan u sudnici kao Haradin Bala to dodatno potvrđuje. Na kraju, časni Sude, treba razmotriti i alibi Haradina Balae. Tužilaštvo je saglasno sa paragrafom 30 sažetog dopisa Odbrane, u kom se navodi da: "Čak i ako Pretresno veće odbije da prihvati istinitost izjava svedoka Odbrane kojima se uspostavlja njegov alibi", teret dokaza je i dalje na Tužilaštvu, koje treba da dokaže Balainu krivicu izvan razumne sumnje. To je tačno. Međutim, takođe je tačno i da lažan alibi može biti smatran dokazom krivice, ukoliko nije reč o alibiju koji se nije materijalizovao kao takav, već o *lažnom* alibiju. U prilog tom predlogu, Tužilaštvo navodi slučaj *SAD protiv Fortesa*, koji je unet pod 619, F.2d 108, na strani 123. zapis 6; to je slučaj iz Prvog okružnog žalbenog Suda u SAD-u iz 1980. godine. Tužilaštvo navodi i slučaj *Narod protiv Ficarrote*, pod 92, Njujork 2d 244, strana 250, i to je slučaj iz 1997. godine, koji je vođen pred Žalbenim Sudom države Njujork, što je najviša sudska instanca u toj državi. Alibi Haradina Balae je zaista lažan. Pogledajte samo njegove razne verzije. U Balainom sažetom pretpretresnom podnesku, u paragrafu 4, koji je predat godinu i po dana posle njegovog hapšenja, on je – pošto je imao dosta vremena da razmisli o svim detaljima o tome gde se nalazio tokom leta 1998. godine - izjavio da je 8. maja 1998. godine bio u svom rodnom selu Koretici/Korrotič, u trenutku kada je čuo borbe iz Lapušnika/Llapushnik, i da je tada otišao iz svog rodno selu u Lapušnik/Llapushnik da se priključi borbama. U Balainoj izjavi Sudu, on je to ponovio na strani 6912. Međutim, na osnovu svedočenja Kadrija Dugolija, Odbrana u svom konačnom rezimeu, u paragrafima 831 i 832, tvrdi da je Bala premestio svoju porodicu u Nekovce/Nekovc pre nego što su počele borbe u Lapušniku/Llapushnik, da je bio u Nekovcu/Nekovc kada je čuo zvuk borbe, i da je u

Lapušnik/Llapushnik otišao iz Nekovca/Nekovc. U svojoj sažetoj pretpretpresno izjavi, Bala takođe navodi da je u Lapušniku/Llapushnik ostao najviše 15 dana, što znači do 23. maja, i da je učestvovao u borbama koje su se vodile 17. i 18. maja. Ta tvrdnja je ponovljena u dopisu o alibiju, a i sam Bala je to ponovio u sudnici, o tih 15 dana ili dve nedelje, i to se nalazi na strani 6913 transkripta. Međutim, Elmi Sopi je svedočio da je Bala 29. maja i dalje bio u Lapušniku/Llapushnik, i da je učestvovao u jednoj veoma važnoj borbi, koja je vođena tog dana. Ta činjenica se u Balainom alibiju jednostavno ne pominje. Sledeće, Bala, u sažetoj izjavi koju je dao pre početka suđenja, tvrdi da je iz Lapušnika/Llapushnik otišao u Klečku/Klečkë, gde je kratko radio u kampu za obuku, i da je zatim otišao da radi u jednom skladištu u Lužnici/Luzhnicë. U dopisu o alibiju, taj opis je manje jasan, i navodi se samo da je Bala radio u Lužnici/Luzhnicë i Klečki/Klečkë pošto je otišao iz Lapušnika/Llapushnik, i ne precizira se tačno kada se to desilo. U svojoj izjavi Sudu, Bala je rekao da je iz Lapušnika/Llapushnik otišao u Lužnicu/Luzhnicë, a ne u Klečku/Klečkë, kao što je navedeno u sažetoj izjavi koju je dao pre suđenja. Zapravo, Klečka/Klečkë se uopšte ni ne pominje. U konačnom rezimeu, pojavljuju se obe verzije. U paragrafu 614 se navodi da je Bala, pošto je napustio Lapušnik/Llapushnik, bio u Klečki/Klečkë, Lužnici/Luzhnicë i Javoru/Javor. Međutim, u paragrafima 835 i 838, pominje se samo Lužnica/Luzhnicë. Naravno, nema nijednog svedoka koji ga je u tom periodu video, bilo u Lužnici/Luzhnicë, bilo u Klečki/Klečkë. Niti jednog. Ko bi ga sigurno video da je bio u Klečki/Klečkë? Pa, Fatmir Limaj, naravno, koji je bio komandant u Klečki/Klečkë, i koji u paragrafu 580 konačnog rezimea kaže: "Redovno smo govorili civilima da se vrate i odbijali smo da proširimo sastav OVK" u Klečki/Klečkë, uz "pažljiv i temeljan pristup" uvećavanju jedinice u Klečki/Klečkë. Međutim, Fatmir Limaj je u sudnici rekao da je prvi put... on je tvrdio da je prvi put sreo Haradina Balau kada su izvršena hapšenja povodom ovog slučaja. Čak ni on nije rekao da je video Haradina Balau u Klečki/Klečkë tokom leta 1998. godine, iako je svoju kontrolu nad jedinicom okarakterisao kao pažljivu u paragrafu 580, što navodi na zaključak da bi on morao znati da li je Haradin Bala stvarno bio tamo. Prosta činjenica je da Haradin Bala nije bio u Klečki/Klečkë, niti je bio u Lužnici/Luzhnicë. On je bio u Lapušniku/Llapushnik. Bala sada takođe tvrdi, i to po prvi put, da zbog svog zdravstvenog stanja u tom periodu, nije bio u stanju da počini zločine za koje je optužen. Ta tvrdnja se nalazi u paragrafima 617, 810 i 845 rezimea Odbrane. Naravno, ta nova tvrdnja je protivrečna onome što je njegova Odbrana rekla u svojoj uvodnoj izjavi, gde je, na strani 6899 transkripta, navedeno: "Ne možemo da tvrdimo da je bilo fizičko nemoguće da Haradin Bala učini ono za šta je optužen." To je, naravno, tačno. Nema dokaznih predmeta u ovom slučaju koji bi pokazali da je fizički nemoguće da je Haradin Bala počinio te zločine. To je jedna loša ideja, i to iz više razloga. Balin alibi je prepun i nekih drugih protivrečnosti, koje su iznesene sa više detalja u konačnom rezimeu Tužilaštva. Alibi je lažan, i naravno da Haradin Bala zna da je lažan. On nije bio u Lužnici/Luzhnicë, niti u Klečki/ Klečkë, već je u junu i julu 1998. godine bio čuvar u zatvoru Lapušniku/Llapushnik. To je dokazano - a mi tvrdimo da je to dokazano van svake sumnje, tj. van razumne sumnje - i da je lažan alibi dokaz svesti Haradina Balae o svojoj krivici. Sada, časni Sude, želeo bih da prepustim reč gospodinu Blacku, koji će se baviti svedočenjima o konkretnim zločinima koji su obuhvaćeni optužnicom u ovom predmetu. Posle toga, gospodin Nicholls će se baviti pitanjem oružanog sukoba i

rasprostranjenim i sistematskim napadima. Zatim ću ja predočiti zaključak Odbrane, verovatno sutra, na sledećoj sednici, u vezi sa pitanjem izricanja kazne.

SUDIJA PARKER: Hvala lepo.

TUŽILAC BLACK: Dobar dan, časni Sude. Da li mogu...

SUDIJA PARKER: Da, gospodine Black.

TUŽILAC BLACK: ...da se obratim Pretresnom veću. Kao što je rekao gospodin Whiting, Tužilaštvo tvrdi da je dokazalo sve svoje navode po svim tačkama optužnice, kako su navedene u *Drugoj izmenjenoj optužnici*. Postoji jedan mali izuzetak, koji je naveden u našem završnom podnesku i to je sledeće: Tužilaštvo priznaje da dokazi koji su izvedeni ne potvrđuju tačku o ubistvu žrtve Siniše Blagojevića. Uz taj izuzetak, Tužilaštvo tvrdi da svi zločini koji se navode u optužnici a to su: zatočavanje, uslovi zatočavanja, premlaćivanja, mučenja i svako ubistvo koje je navedeno u optužnici i Aneksima 1, 2 i 3 su dokazani van svake razumne sumnje. Dokazi o ovim zločinima su izneti i to detaljno, u završnom podnesku Tužilaštva i ja to sada neću da ponavljam ovde. Ali mi smatramo da je prikladno da javno rezimiramo na koji način dokazi koji su izneti ovde, potkrepljuju navode u *Drugoj izmenjenoj optužnici*. Isto tako ćemo da se osvrnemo na pitanja koja su pokrenuli optuženi u svom zajedničkom završnom podnesku. Prvo i osnovno, dokazi koji su izvedeni ovde, potvrđuju van svake razumne sumnje, da je postojao zatvorenički logor koji je vodila OVK i koji se nalazio u selu Lapušnik/Llapushnik. Pretresno veće je čulo direktna svedočenja od čitavog niza lica koja su preživela taj logor, uključujući i svedoke L-04, L-06, L-07, L-10, L-12, L-96, kao i dva svedoka Bakrač. Njihovo svedočenje jasno potvrđuje da su njih držali u zatvoreničkom logoru, da su osobe koje su ih zarobile bili pripadnici OVK, da se taj logor nalazio u Lapušniku/Llapushnik i to konkretno u onom ograđenom prostoru koji je označen kao *Ograđeni prostor A* u dokaznim predmetima Tužilaštva P5 i P6. Značajno je da je svedočenje te žrtve u vezi sa logorom bilo čvrsto potkrepljeno drugim sudskim dokazima. Svedočenje žrtava što se tiče logora čvrsto je potkrepljeno i drugim dokazima koji su izvedeni tokom suđenja. Na primer, Shukri Buja je svedočio da je odlazio u Lapušnik/Llapushnik i da se tamo dogovarao o puštanju jednog zatvorenika na slobodu. Svedok L-64, takođe jedan insajder OVK, svedočio je o tome da je on lično posetio logor tokom juna i jula 1998. godine. Dalji dokazi koji potkrepljuju ovo, jesu dokumenti koji su nađeni u Lapušniku/Llapushnik pošto je pao u ruke srpskih snaga, krajem jula 1998. godine. I ti dokazi su uglavnom obuhvaćeni dokaznim predmetom Tužilaštva broj P244, pod pečatom i njegovom javnom verzijom a to je dokazni predmet Tužilaštva broj P245. Ovi dokazi su uvršteni u spis u skladu sa *Pravilom 92bis*, uz saglasnost optuženih. Ali u svom završnom podnesku Odbrana tvrdi da izvor i autentičnost ovih dokumenata nisu sasvim jasni. To nije tačno. Izvor i autentičnost ovih dokumenta opisani su u izjavi svedoka L-103, koji je dat na početku dokaznog predmet Tužilaštva broj P244/P245. Poreklo dokumenata takođe je opisano u memorandumu koji je pronađen na tom mestu, to je tabulator broj 1, datum je 18. avgust 1998. godine, otprilike tri nedelje pošto su zaplenjeni ti dokumenti u Lapušniku/Llapushnik. Neki od dokumenata su takođe bili nezavisno potvrđeni kao autentični od strane drugih svedoka pred ovim Sudom. Na

primer, u tabulatoru broj 2, nalazi se, takođe, dokazni predmet Tužilaštva broj P129, čiju je autentičnost potvrdio Ruzhdi Karpuzi, kao i svedok L-64. Doktor Zeqir Gashi je potvrdio autentičnost nekoliko dokumenata koji su pronađeni u Lapušniku/Llapushnik, uključujući recepte, zatim anamneze bolesnika, spisak injekcija iz njegove ambulante tamo. Ti dokumenti su označeni kao dokazni predmeti Tužilaštva P215, P216 i P217 a spominju se i u dokaznom predmetu Tužilaštva broj P245. Tužilaštvo dalje tvrdi da su dokazi o postojanju logora OVK u Lapušniku/Llapushnik neoborivi. Kao što je ranije primetio gospodin Whiting, Odbrana je prestala da vrši unakrsno ispitivanje svedoka Tužilaštva po ovom pitanju pred kraj izvođenja dokaza Tužilaštva, referenca za to se nalazi u našem završnom podnesku u fus noti broj 349. Ali u svom završnom podnesku ovaj argument Odbrana ponovo oživljava. Oni ponovo oživljavaju ovu tezu i to u tački broj 178, gde oni sugerišu, ne samo da nije postojao nikakav logor OVK u Lapušniku/Llapushnik, već da OVK nije bila u stanju da vodi i da ima pod svojom komandom bilo kakav zatvorenički logor. Oni to tvrde kategorički. Štaviše, Fatmir Limaj energično poriče postojanje logora, od samog početka u ovom suđenju, a to je poricao i tokom svog usmenog svedočenja pred Pretresnim većem. Časni Sude, mi smatramo da ovaj stav Odbrane - da nije postojao nikakav logor u Lapušniku/Llapushnik, jednostavno nije spojiv sa izvedenim dokazima. Pretresno većće je takođe čulo direktna svedočenja od žrtava o tome kako su njih po nečijoj proizvoljnoj odluci zatvorili u logor i o tome kako su ih držali u nehumanim uslovima. Jedna žrtva koja je svedočila ovde pred Pretresnim većem, to je svedok L-06, rekao je sledeće o tome u kakvim su ga uslovima držali u magacinu i to je označeno kao A5 u dokaznim predmetima Tužilaštva P5 i P6.

Relevantno svedočenje je na stranicama od broja 994 do broja 999 transkripta i prilično je dugačko, tako da neću da sve pročitam, ali želeo bih samo naglasim nekoliko važnih tačaka. Na stranici broj 994 gospodin Whiting pita svedoka L-06 da opiše sobu u kojoj su ga držali i na sledećoj stranici on kaže: "Bila je veličine dva sa tri metra". Kaže da je pod bio od betona prekriven balegom, da je sa tavanice curila voda i da je imala jedan mali prozor. A onda je sledeće pitanje glasilo: "Kakva je bila temperatura u toj prostoriji?" Svedok odgovara: "Temperatura? Ne znam kako da vam kažem, ali kao da je neko zapalio vatru, tako je bilo toplo". Pitanje: "Da li ste imali dovoljno vazduha?" Odgovor: "Ne, ne, kakav vazduh?" Pitanje: "Svedoče, šta ste radili kada vam je trebao toalet?" Odgovor: "Nikad nismo išli u kupatilo. Bio je toalet unutra jedno dve nedelje. A posle su doneli neku vrstu kofe i tu smo vršili nuždu." Pitanje: "A tokom prve dve, tri nedelje, gde ste tada vršili nuždu?" Odgovor: "U uglu pored vrata." Zatim gospodin Whiting pita: "Na podu?" Odgovor: "Da, tamo na podu, iza vrata." "A kada su vam doneli kofu, da li je ta kofa redovno pražnjena?" "Ne, kada bi se napunila, nekad se prelivala. Ponekad, kad bi im se tako htelo, oni bi je ispraznili i vratili je. A kada nisu želeli, onda je ta kanta tako stajala prepuna u toj prostoriji." Onda gospodin Whiting dalje pita svedoka o hrani: "Koliko često ste dobijali hranu u toj prostoriji?" Svedok: "Hranu? Pa, vrlo retko smo dobijali hranu. Uglavnom je nismo dobijali. Ponekad bi tri ili četiri dana bili bez hrane. Ponekad su nam nešto davali, a onda nam ništa ne bi dali sledeća 24 sata". Onda je objašnjavao kada su im donosili hranu da su im donosili makarone ili komadić hleba. Rekao je da je bilo dovoljno vode. Gospodin Whiting ga je pitao ko je donosio vodu, a odgovor je bio: "Shala je donosio vodu." Sledeće pitanje na stranici broj 997, i to je poslednji pasus ovog transkripta: "Da li je lekar ikada dolazi da pruži pomoć ljudima u toj prostoriji?" Svedok: "Ne, nije bilo lekara." Pitanje: "Da li su vam ikada dozvoljavali da

izađete iz te prostorije i da se prošetate po dvorištu?" Svedok: "Ne, samo bi Shala ponekad otvarao vrata da provetri prostoriju uveče, posle zalaska sunca, tako da bismo tek onda malo izašli i ponovo se vraćali unutra." Pitanje: "Da li se to događalo svakog dana?" Svedok: "Ne, jednom nedeljno ili svaka tri do četiri dana." Časni Sude, svedok L-06 dao je ovaj opis koga potkrepljuju drugi dokazi. Zapravo, svaka žrtva koja je došla ovde da svedoči, svedočila je o užasnim uslovima koji su vladali u logoru i o svireposti tih uslova o kojima je govorio i svedok L-06, koji je i sam bio insajder OVK, pripadnik jedinice *Čeliku 3...* L-64. Oprostite. L-64 je bio insajder. Kao što je navedeno u završnom podnesku Tužilaštva, mi tvrdimo da su ta surova premlaćivanja i mučenja predstavljala osnovnu karakteristiku ovog zatvoreničkog logora u Lapušniku/Llapushnik. Pretresno veće je čulo svedočenje puno svedoka koji su i sami bili premlaćivani u tom logoru, uključujući i svedoke L-04, L-12 i L-96. Zapravo, ono što su rekle žrtve jasno odslikava sistem po kom su se ta premlaćivanja događala redovno, zapravo, svake noći. Zatvorenike su nekada tukli u prostorijama gde su ih držali, neke su izvodili napolje da bi ih tukli. Kao što je rekao jedan svedok: "Niko nije znao čiji je red bio da bude premlaćen". Pretresno veće takođe je čulo potresno svedočenje o mučenju Stamena Genova, mladog medicinskog tehničara koji se nalazio na odsluženju vojnog roka u Vojsci Jugoslavije koga su izveli iz autobusa u kom su takođe bili i otac i sin Bakrač, i kasnije ubili u logoru. Vojko i Ivan Bakrač opisali su detaljno kako su Genova nemilosrdno tukli po dolasku u logor. Vojko Bakrač je dalje opisao kako je na kraju premlaćivanja jedan vojnik koji se po opisu poklapa sa opisom Isaka Musliua, pretio da će Genovu da odseče genitalije nožem, dok je Genov molio da ga poštede. Još jedan upečatljiv primer kombinacije fizičkog i psihičkog mučenja jeste incident koji je opisao Vojko Bakrač, kada su njega i Ivana odveli dole u prostoriju koja je označena kao *zgrada A1* na čaj. Želim da vam prikažem video snimak njegovog svedočenja. Zamoliću gospodina Younisa da mi pomogne.

(video snimak)

Tužilac Black – pitanje: *Da li ste se nakon toga uopšte vratili u onu sobu u prizemlju, prvu u koju ste smešteni kada ste stigli na imanje?*

Svedok Bakrač – odgovor: *Da. Bili smo jedanput pozvani dole, popili čaj, i sedeli dole.*

Tužilac Black – pitanje: *Da li se još nešto dogodilo dole, osim što ste popili čaj?*

Svedok Bakrač – odgovor: *Da. Bila je tu jedna neugodna situacija za mene i za mog sina, jer smo morali gledati kako se tuku ljudi.*

Tužilac Black – pitanje: *Znam da je to naprijatno ali ću vas zamoliti da to opišete ovom Pretresnom veću. Kao prvo, da li se sećate koliko je tamo bilo muškaraca koje su tukli?*

Svedok Bakrač – odgovor: *Doveli su četvoricu ili petoricu, ne znam tačno broj, ali ne više od petorice. Poredali ih i počeli ih tući, svakog po jedno pet, deset minuta. Nekog šamarom, nekog malo jače. Nekoga po nogama. Jedan je... nije mogao da stoji uopšte i uglavnom - bili su tučeni.*

Tužilac Black – pitanje: *Da li ste prepoznali bilo koga od tih vojnika koji su tukli te ljude?*

Svedok Bakrač – odgovor: *Da. Tukao ih je onaj koji je tukao Genova prvi dan kada smo došli u taj objekat.*

Tužilac Black – pitanje: *Da li je ta osoba bila naoružana u toj prilici koju ste nam upravo opisali?*

Svedok Bakrač – odgovor: *Ne bih... Imao je pištolj.*

Tužilac Black – pitanje: *Da li je on nešto uradio sa tim pištoljem?*

Svedok Bakrač – odgovor: *Da, sjećam se toga. Kada je prestalo to batinanje i dao je pištolj jednom od tih ljudi i rekao da ubije ove svoje. Čovak je digao pištolj, prislonio uz čelo, ali plakali su svi. Nije mogao da puca. Onda je on uzeo pištolj, uperio u jednoga i opalio. Ali pištolj je bio prazan. To je bila jedna psihološka tortura, mogao bih reći.*

TUŽILAC BLACK: Mislim da smo završili sa programom *Sanction* za sada. Hvala.

(kraj video snimka)

TUŽILAC BLACK: Časni Sude, mora se reći da su mnoge od žrtava fizičkog nasilja u logoru Lapušnik/Llapushnik bile ranjive i osetljive osobe. Recimo, Musa Musliu i svedok L-12 su bili starije osobe. Pa ipak, bez obzira na to, dokazi su pokazali da je Musu Musliua tukao Shala u *zgradi A1* kao i svedoka L-12, koga je takođe tukao Shala u štali i to u prisustvu Qerqizija. Još jedan primer je onaj slučaj Shabana Hotija, koji je bio penzionisani profesor iz Prištine/Prishtinë i koji je bio uhapšen dok je radio kao prevodilac za ruske novinare koji su pisali o sukobu. Pretresno veće je čulo svedočenje Olega Safiulina, jednog od ruskih novinara, kako su Hotija zverski pretukli kada su ga uhapsili na autoputu Priština/Prishtinë – Peć/Pejë, što potkrepljuje i svedočenje jednog drugog svedoka koji je video Hotija živog kada su ga doveli u logor. I taj svedok je rekao da je Hoti doveden u veoma lošem stanju. Kada je doveden u logor, tog dana, kao i sledećeg dana, vojnici su šutirali Hotija, skakali po njemu, sve dok, po rečima jednog svedoka: "Niste imali pojma da li je on živ ili mrtav". Značajno je to što je svedočenje o teškim premlaćivanjima u ovom predmetu potkrepljeno i od strane sudskih veštaka. Konkretno to je potkrepljeno u izveštaju veštaka Jose Pablo Baraybara, što je dokazni predmet Tužilaštva broj P111; i u izveštaju doktora Georga Maata, dokazni predmet Tužilaštva broj P200, kao i takođe svedočenje doktora Maata uživo pred vama, časni Sude. Forenzički nalazi ove dvojice veštaka otkrivaju da je nekoliko žrtava iz logora, čiji su posmrtni ostaci kasnije ekshumirani, imalo na sebi tragove ozleda *ante-mortem*, što znači ozlede koje su se desile pre smrti, a to je u skladu sa svedočenjima ovih žrtava o teškom premlaćivanju. Recimo, nekoliko svedoka, nekoliko žrtava je govorilo o tome da je zatvorenik po imenu Shyqyri Zymeri imao slomljenu nogu dok se nalazio u logoru i da su ostali zatvorenici morali da ga nose u planine Beriša/Berishë gde je i ubijen 26. jula 1998. godine. Telo Shyqyrija Zymerija bilo je ekshumirano na mestu pogubljenja 2001. godine. Izvršena je DNK analiza od strane Međunarodne komisije za nestale osobe. Taj forenzički pregled ostataka koji su obavili Baraybar i Maat pokazao je da je Zymeri imao frakturu desne cevanice – drugim rečima, imao je slomljenu nogu – otprilike tri nedelje pre smrti. I vrlo je važno da se ovo iznese. Shyqyri Zymeri je bio kidnapovan 26. juna 1998. godine, ubijen je mesec dana kasnije, 26. jula 1998. godine. To znači da se tri

nedelje pre smrti, u vreme kada je njegova noga bila slomljena, prema doktoru Maatu, on nalazio u logoru u Lapušniku/Llapushnik. Naučni nalazi vrlo precizno potkrepljuju svedočenja svedoka. Svedočenje doktora Maata, zajedno sa svedočenjem drugih žrtava, takođe dokazuje i to da je i Emin Emini imao nekoliko fraktura grudne kosti i nekoliko rebra dok se nalazio zatočen u logoru. I da je Lufti Xhemshiti imao dva slomljena rebra otprilike dve nedelje pre smrti, znači, ponovo u vreme dok je bio zatočen u Lapušniku/Llapushnik. Usput, časni Sude, nije bilo dokaza da su Shyqyri Zymeri, Emin Emini ili Lutfi Xhemshiti primili bilo kakav medicinski tretman za svoje polomljene kosti, što je očigledno, posebno u slučaju Zymerija moralo biti užasno bolno. Suprotno, postoje dokazi koji govore o tome da teško povređeni zatvorenici, kao što je bio Srboljub Miladinović, koji je bio ranjen u nogu, nisu imali nikakvu lekarsku negu, iako znamo, časni Sude, na osnovu svedočenja više svedoka, da je postojala operativna ambulanta svega dvesta ili trista metara dalje u dvorištu Ferata Sopija. Medicinska nega je bila dostupna, ali nije ponuđena. Časni Sude, pod takvim okolnostima namerno uskraćivanje medicinske nege – i to je jasno da je namerno – namerno uskraćivanje medicinske nege teško povređenim zatvorenima predstavlja mučenje. Teško da je iznenađujuće, imajući u vidu intenzitet fizičkog nasilja u logoru, da su mnogi ljudi umrli. Pretresno veće je čulo svedočenje više svedoka o ubistvima u logoru. Ti svedoci su bili ili preživeli zatvorenici, ili insajderi OVK ili svedoci veštaci. Stav Odbrana pre i tokom suđenja je bio taj da oni "ne mogu da poriču" smrt ubijenih žrtava identifikovanih u optužnici. Ali u svom završnom podnesku Odbrana je čini se promenila taj stav i u paragrafu broj 155 tvrde da pošto nisu nađena tela što znači da "Tužilaštvo nije uspelo da dokaže ništa sem da su te osobe nestale". U stvari, sa izuzetkom Siniše Blagojevića, koga sam ranije pomenuo, Tužilaštvo je iznelo dokaze koji su dovoljni da Pretresno veće ustanovi da je svaka žrtva koja je navedena tačkama 7 i 8 i Aneksima 1 i 2 optužnice jeste bila ubijena ili u samom logoru ili je u direktnoj vezi sa logorom Lapušnik/Llapushnik. Prvo, u nekoliko slučajeva Pretresno veće je čulo svedočenje očevidaca samih ubistava ili događaja koji su blisko povezani sa ubistvima. Recimo, Ajet Gashi. Pretresno veće je čulo direktno svedočenje o ovom pogubljenju, koje potkrepljuje i dokaz po *Pravilu 92bis* od člana njegove porodice, novinski članci o ubistvu, kao i sam pronalazak tela, kao i sam pregled tela od strane forenzičara. Sledeći primer je Agim Ademi. Ademija su poslednji put videli živog zatvorenici onog dana kada ga je izveo Qerqizi i odveo u štalu za krave. A štala je, usput rečeno, označena sa A6 u dokaznim predmetima Tužilaštva P5 i P6. Kasnije je Shala naterao zatvorenike da zakopaju tela trojice ljudi, od kojih je jedan bio prepoznat kao Agim Ademi. Odbrana je pogrešno tvrdila u paragrafu broj 170 svog završnog podneska da Ademi nije nikada boravio u logoru. Ali kasnije oni spominju iskaz gde se opisuje zakopavanje tela Ademija, kao jedan od faktora koji govori o tome da je dokument dobijen od srpskih vlasti sigurno verodostojan. U svakom slučaju, dokazi neoborivo potvrđuju da je Ademija ubila OVK i to sa učešćem u ovom ili onom obimu, kako Isaka Musliua, tako i Haradina Bale. Treće, imamo ubistvo Fehmija Xheme, takođe poznatog kao Fehmi Tafa. O ubistvu Xheme svedočila su dva očevica, dvojica zatvorenika. Njihovi iskazi su uglavnom slični, iako se razlikuju u jednom važnom aspektu. Svedok L-10 je rekao da su Xhemu izveli iz magacina Shala i Qerqizi neposredno pre smrti, dok je svedok L-06 svedočio da su Ramadan Behluli i Ali Gashi izveli Xhemu iz magacina. Mi smo u našem završnom podnesku u fus noti 732 izneli zašto po našem mišljenju Pretresno veće treba da izvede zaključak van svake razumne sumnje o tome da je verzija

svedoka L-10 tačna. Mi smatramo da je to, zapravo, jedno činjenično pitanje koje će na kraju rešiti Pretresno veće. Ali ono što je značajno je to što oba svedoka uplela Shalu za ovo poslednje premlaćivanje Xheme, posle koga je Shala odbio da mu da vodu, umirućem čoveku, a po svedoku L-06 tu vodu mu je na kraju nevoljno i dao, a zatim učestvovao u uklanjanju njegovog tela nekoliko dana posle njegove smrti. Odbrana je u više navrata u svom završnom podnesku navela da je obdukcioni izveštaj za leš Fehmija Xheme, što se nalazi u dokaznom predmetu Tužilaštva broj P227 - da to na izvestan način diskredituje iskaze svedoka o njegovom ubistvu. U paragrafu broj 734 oni čak idu dotle da kažu da delovi iskaza svedoka su "nema sumnje, lažni". Međutim, mi vas pozivamo da pogledate obdukcioni izveštaj. Sve što on pokazuje jeste da je Xhema zadobio povredu iz vatrenog oružja u prsni koš ili grudi negde oko vremena smrti. Nema bilo kakve potpore za tvrdnju da "čovek koji ima zadobijenu ranu u grudi ne može da govori ili ima velike poteškoće da govori". Za ovo ne raspolažemo nikakvim dokazima i rekao bih da se ne zasniva ni na zdravom razumu. Čak i da je Xhema zadobio povredu iz vatrenog oružja pre nego što je umro u magacinu, mi tvrdimo da je u potpunosti verovatno da svedoci L-06 i L-10 jednostavno nisu primetili da je, pored toga što je bio teško pretučen, Xhema takođe zadobio povredu iz vatrenog oružja. Razumljivo je da su se oni bili više zabrinuti pitanjem da li će on živeti ili umreti, nego detaljima o tome kako je on smrtno povređen. Da li Odbrana zaista želi da kaže da svedoci L-06 i L-10 izmišljaju svoju priču? Da li bi iko mogao da poveruje da su oni napravili grešku kada su gledali kako je Fehmi Xhema bukvalno umro na njihovim rukama? Mi smatramo da je uprkos razlikama u njihovom iskazu, suština njihovog iskaza konzistentna i verodostojna. Štaviše, da li je Xhema bio pretučen na smrt ili ubijen iz vatrenog oružja, bez obzira na to, ono što je jasno iz dokaza jeste da je on ubijen u logoru Lapušnik/Llapushnik i da je Haradin Bala u tome učestvovao. U istoj ili možda drugoj kategoriji su ubistva Jefte Petkovića i Zvonka Marinkovića, kao i Agima Ademija. I ovi muškarci poslednji put su viđeni živi kada ih je Qerqizi izveo iz štale. Dva leša koja su kasnije pokopana sa Agimom Ademijem su opisana kao tela ljudi približno oko 50 ili 55 godina i 35 godina, što odgovara starosnoj dobi Marinkovića i Petkovića. Pored toga, jedan od leševa imao je tešku povredu na glavi, što se i ovog puta poklapa sa dokazima, u ovom slučaju forenzičkim pregledom leševa Marinkovića i Petkovića, koji su pronađeni u sekundarnoj grobnici 2004. godine. To možete da pronađete u dokaznom predmetu Tužilaštva broj P111, što je izveštaj veštaka Josea Pablo Baraybara. I u ovom slučaju mi smatramo da Odbrana jednostavno greši kada u paragrafu broj 169 završnog podneska kaže da ni jedan od svedoka ne kaže da su ova dva čoveka bila u logoru. Dokazi pokazuju upravo mnogo više od toga, i Pretresno veće treba da zaključi da su ubijeni nakon što ih je Isak Musliu odveo i da su kasnije pokopani na jednom udaljenom mestu po uputstvu Haradina Balae. Leševi ostalih žrtava koje su ubijene što je navedeno u Aneksu 1 i Aneksu 2, nisu pronađeni i to je tačno. Međutim, Odbrana greši kada kaže da njihova smrt stoga treba da bude odbačena kao nerelevantna za ovaj predmet. Kao što smo naveli u našem završnom podnesku, utvrđeno je, konkretno u *Predmetu Krnojelac*, da nije neophodno predočiti leš kako bi se dokazalo da su žrtve zaista i ubijene. U *Predmetu Krnojelac* određen je niz faktora koji treba da se uzmu u obzir kada se procenjuju indirektni dokazi i mi smo o tim faktorima govorili u našem podnesku. U suštini mi smatramo da Pretresno veće može da utvrdi van razumne sumnje da su ovi muškarci ubijeni, bilo u logoru, bilo povezano sa logorom na osnovu sledećih dokaza: pod jedan, činjenica da je svaki od tih ljudi poslednji put bio živ

viđen u logoru; pod dva, činjenica da nijedan nije viđen, niti je za njih čuo neko od njihovih porodica tokom sedam godina od nestanka; i pod tri, a ovo je veoma važno, sistem po kom su činjeni zločini u logoru, jer ovi slučajevi da su ljudi odvedeni nije se dogodio u nekom vakuumu, dakle taj sistem, uključujući i mučenje i ubistvo srpskih i albanskih zatvorenika, pokopavanje ili ostavljanje leševa žrtava na neobebeženim i ponekad tajnim lokacijama. Časni Sude, često su poslednji ljudi koji prihvate smrt nestalog lica upravo članovi porodice. Ljiljana Mitrović, udovica Slobodana Mitrovića, poznatog kao Boban, svedočila je pred vama kako je nevoljno zaključila da je njen muž ubijen. Sledeći snimak vam pokazuje poslednji deo njenog svedočenja. Gospodine Younis, molim da se to pokaže preko programa *Sanction*.

(video snimak)

Tužilac Cayley – pitanje: *I konačno, želeo bih da vam postavim poslednje pitanje. Šest godina je prošlo od kada je Boban nestao. Danas, dok sedite ovde u sudnici, da li verujete da je on živ ili mrtav?*

Svedok Mitrović – odgovor: *Ja bih volela da ja grešim i da imam šanse da se svima izvinim, ali ja mislim da je on ubijen. I iz tog razloga prostog sam ovde da pravda pobedi i da krivicu odgovornosti snose oni počinioci koji su to uradili.*

TUŽILAC BLACK: Završili smo sa programom *Sanction*. Hvala.

(kraj video snimka)

TUŽILAC BLACK: Ukratko, časni Sude, Tužilaštvo smatra da je Pretresno veće čulo značajne dokaze po pitanju ubistva navedenim u tačkama 7 i 8 optužnice i tražimo od Pretresnog veća da utvrdi da su sve navedene žrtve, uz izuzetak Blagojevića, ubijene u logoru, jer je njihovo ubistvo povezano sa logorom. Sada ću preći na pitanje ubistava u planinama Beriša/Berishë kada je desetoro ljudi ubijeno u julu 1998. godine. Pretresno veće je čulo direktne dokaze od osobe koja je preživela pogubljenje na planinama Beriša/Berishë, to je svedok L-96, koji je o tome govorio u pojedinostima. Iskaz ovog svedoka koji je verodostojan i očigledno uverljiv, potkrepljen je na više načina drugim dokazima. Kao prvo, više svedoka je svedočilo o tome kako su izvedeni iz svojih soba u logoru i kako ih je u stroju sproveo Haradin Bala, kao i još jedan drugi stražar po imenu Murrizi, upravo onako kako ih je opisao svedok L-96. Pod dva, a što je još važnije, iskaz svedoka L-96 snažno potkrepljuje naučni dokaz više svedoka veštaka. 2001. godine svedok L-96 je odveo istražioce na lokaciju gde je, kako on tvrdi, izvršeno pogubljenje i svi leševi, osim jedne žrtve koju je on naveo, su kasnije i ekshumirani na toj lokaciji. Identiteti: Emina Eminija, Ibusha Hamze, Hyzrija Hajrizija, Shabana Hotija, Hasana Hoxhe, Safeta Hysenaja, Bashkima Rashitija, Lutfija Xhemshitija i Shyqyrija Zymerija potvrdila je analiza DNK, koju je obavila Međunarodna komisija za nestala lica. Drugim rečima, časni Sude, ljudi za koje je svedok L-96 rekao da su tamo, zaista su bili tamo. Forenzički pregled leševa ekshumiranih na planini Beriša/Berishë koje su sproveli Baraybar i Maat pokazali su da *antemortem* i *perimortem* povrede, drugim rečima - povrede koje su zadobijene pre i u vreme smrti, potkrepljuju iskaz svedoka L-96, kao i drugih svedoka Tužilaštva. Imamo dokaz teškog premlaćivanja. Naveo sam primere

Shyqyrija Zymerija. Emini Eminija i Lutfija Xhemshitija malopre. A imamo i dokaz o ranama iz vatrenog oružja u vreme smrti. Štaviše, časni Sude, kao što je navedeno u našem završnom podnesku, dokaz balističara, koji se nalazi u dokaznom predmetu Tužilaštva broj P513, potvrđuje da je ispaljena municija koja je pronađena na lokaciji Beriša/Berishë, ispaljena iz dve automatske puške tipa *kalašnjikov*, što se poklapa sa iskazom svedoka L-96 i drugih, koji su rekli da su Haradin Bala i jedan treći vojnik imali *kalašnjikove*. Ukratko, iskaz svedoka L-96 po pitanju događaja od 26. jula 1998. godine potvrđuje stvari koje slede: puštanje iz logora, odlazak u planine Beriša/Berishë u stroju, mesto ubistva, identitet ljudi koji su pušteni, identitet osoba koje su ubijene, vrstu oružja kojim su ubistva počinjena, učešće Shalae i učešće Fatmira Limaja, na šta ću se ubrzo vratiti. Pod jedan: završni podnesak Odbrane naglašava da nikada nije pronađen leš Hetema Rexhe i ukazuju da to predstavlja ozbiljan problem za iskaz svedoka L-96. Zapanjujuće je da kada je reč o iskazu koji je tako puno potkrepljen, kao što je upravo ovaj svedoka L-96, da se Odbrana hvata za ovo jedno pitanje kao navodni dokaz da čitav njegov iskaz nije verovatan. Mi smatramo da imamo bar dva razumna objašnjenja za činjenica da leš Hetema Rexhe nikada nije pronađen. Kao prvo, leš je možda prebačen. Imamo dokaze u ovom predmetu da su korišćene sekundarne grobnice, i kao što je poznato Pretresnom veću, postoji uverljiv razlog da postoji mogućnost da je leš Hetema Rexhe prebačen. Pod dva: moguće je da je leš blizu, ali jednostavno nije pronađen. Mesto ovog stratišta je izolovano i brdovito. Pretresno veće će se setiti iskaza svedoka L-96, kada je on opisao gustu grmlje kroz koje je morao da prođe kada je bežao. Takođe postoji dokaz da je plitka grobnica na planini Beriša/Berishë omogućila životinjama da kopaju po grobu. Upravo leš Hasana Hoxhe je pronađen više meseci nakon što su drugi leševi ekshumirani zbog ove vrste problema. Časni Sude, u svakom slučaju, na kraju, nije važno zašto leš Hetema Rexhe nije pronađen. Svedok L-96 video je kako su ga Haradin Bala i još dvojica drugih vojnika ubili, i jasno je da je iskaz očevica dovoljan da se utvrdi da je on ubijen onako kao što se tvrdi. Sada ću da pređem na učešće Fatmira Limaja u ubistvima na planini Beriša/Berishë. Odbrana tvrdi da se jedini dokaz o učešću Limaja nalazi u iskazu svedoka L-96, koji oni osporavaju, kao i otpusnu listu, koju takođe dovode u pitanje. Osvrnimo se prvo na svedoka L-96. Kao što sam i rekao, njegov iskaz snažno potvrđuje više drugih detalja i mi smatramo da je njegov iskaz dovoljan dokaz o učešću Limaja, tim pre kada se uzmu uslovi pod kojima je on video Limaja 26. jula 1998. godine: bio je dan, bio je u blizini Limaja i Balae kada su njih dvojica razgovarali, na sedam do osam metara i gledao je Limaja duže vreme, moguće čak i pet minuta, kako je on sam rekao. Ovo su veoma dobri uslovi, idealni za kasniju identifikaciju. Iskaz svedoka L-96 dalje potkrepljuje dokaz da je prva grupa zatvorenika puštena na slobodu po naređenju Čelikua. Više svedoka je o tome govorilo, bilo da su rekli da su oni tu informaciju čuli ili da su dobili otpusne liste na kojima je to zapravo pisalo. Premda se detalji ovih iskaza pomalo razlikuju, ako sagledamo ovaj dokaz u celini, smatramo da je to snažna potpora činjenici da se Shala konsultovao sa Limajem tokom tog marša i da je donosio naređenja po pitanju sudbine zatvorenika. Mada se Odbrana žali da te otpusne liste nikada nisu uvrštene u spis, imamo dokaze koji pokazuju da su te otpusne liste dobili Luan i Shukri Buja u Krajmirovcu/Krojmir. To se nalazi na 1.199. stranici transkripta. Takođe ističem da izjave date srpskim vlastima svedoka L-04 i L-06, na koje se Odbrana u velikoj meri oslanja u jednom drugom kontekstu, potvrđuju upravo te otpusne liste. I na kraju, Tužilaštvo tvrdi da dokaz o učešću Limaja u događajima na planini Beriša/Berishë

mora biti uzet u obzir u svetlu drugih dokaza o njegovom položaju nadređenog. Na primer, svedok L-95 je svedočio da su u to vreme komandanti jedinica referisali Limaju, što pokazuje da je on aktivno nadgledao i imao kontrolu nad tim područjem. Pored toga, malo je verovatno da je Shala samovoljno postupao i odlučivao o sudbini 20 ili više zatvorenika, što je upravo ono što, čini se, tvrdi Fatmir Limaj. Kao treće: Shukri Buja je kasnije video te otpusne liste i odmah pokušao da stupi u kontakt sa Klečkom/Klečkë. On je kasnije razgovarao sa Limajem o tom događaju. Buja je takođe rekao tokom razgovora sa Tužilaštvom da se Klečka/Klečkë bavila pitanjem uhapšenih lica. I na kraju, časni Sude, Tužilaštvo svakako ne prihvata da Fatmir Limaj, zbog lošeg zdravstvenog stanja nije bio tamo gde ga je svedok L-96 video. Ništa u navodnoj bolesti Limaja ne bi ga sprečilo da bude tamo gde ga je svedok L-96 video. Po samom svedočenju Limaja, on je 26. jula 1998. godine, išao iz sela u selo na tom području, nedaleko od mesta gde ga je svedok L-96 video. Časni Sude, da li biste mogli da mi kažete kada planirate da napravimo sledeću pauzu?

SUDIJA PARKER: U narednih 10 do 12 minuta.

TUŽILAC BLACK: Hvala vam. Produžiću. U ovom trenutku možda bi bilo prikladno da se kaže nekoliko reči o načinima odgovornosti. Dakle, dokazi koji podržavaju različite oblike odgovornosti i u kakvoj su oni vezi sa različitim zločinima navedeni su detaljno u našem završnom podnesku i ne bih to ponavljao ovde. Ipak, želeo bih da navedem nekoliko kratkih napomena. Mi tvrdimo da je početna tačka u ovom slučaju udruženi zločinački poduhvat. Kao što je rekao gospodin Whiting, svaki od optuženih je imao važnu ulogu u operacijama sprovedenim u logoru u Lapušniku/Llapushnik. Bilo da Pretresno veće smatra da je ovo predmet koji potpada pod Udruženi zločinački poduhvat 2, sistem zlostavljanja, ili običan zajednički kriminalni plan – Udruženi zločinački poduhvat 1, to je bio logor koji je organizovan kao sistem za protivpravno zatočenje, zlostavljanje, mučenje i ubistva srpskih i albanskih civila. Namerno ostvarujući taj Udruženi zločinački poduhvat i učestvujući u njemu, sva trojica su odgovorni za ono za šta se terete u optužnici. Takođe imamo značajne dokaze koji konkretno povezuju optužene sa više krivičnih radnji. O tome se takođe govori u našem završnom podnesku. Da rezimiram, u mnogim slučajevima dokazi pokazuju na direktno učešće Haradina Balae i Isaka Musliua u ozbiljnim, nasilnim zločinima u logoru. Dokazi u celini takođe potkrepljuju optužbe da su Fatmir Limaj i Isak Musliu planirali, naredili, podsticali mnoge od zločina za koje se terete u optužnici. Pored dokaza o njihovim komandnim položajima, dokazi pokazuju da su oni lično bili prisutni u logoru, da je Musliu lično učestvovao u nasilju i da je Fatmir Limaj lično bio očevidac nekih od tih slučajeva. Pa ipak, oni nisu učinili ništa da spreče očigledno krivično ponašanje u logoru Lapušnik/Llapushnik. Ovaj dokaz je važan, časni Sude, za nameru kao i za saznanje. U stvari, mi smatramo da pored krivične odgovornosti što nisu sprečili počinjenje zločina po članu 7(3) Limaj i Musliu namernim nedelovanjem i pružajući svoj lični primer su podsticali, pomagali i podržavali činjenje zločina u logoru. Dozvolite mi sada da kažem dve konkretne stvari koje se tiču Isaka Musliua, koje proizilaze iz završnog podneska Odbrane. Kao prvo, mada nije posebno jasno, Odbrana, čini se, u paragrafu broj 901 završnog podneska kaže da se Musliu ne tereti za ubistva iz Aneksa 1. O tome se svakako ne govori u podnesku koji se tiče Musliua. Međutim, jasno je iz optužnice da Musliu jeste

optužen za sva ubistva iz tačaka broj 7 i 8, mada nije optužen za lično učestvovanje u pomaganju i podržavanju koja se tiču ubistva iz Aneksa 1. Ali to se odnosi samo na dva primenljiva oblika odgovornosti. Kao što je jasno iz paragrafa broj 8 i tačaka 7 i 8 u celini, Musliu je optužen za: planiranje, naređjivanje i podsticanje na ubistva, kao i za učešće u Udruženom zločinačkom poduhvatu i odgovornost nadređenog po članu 7(3). Ne znam da li bi trebalo da se zadržavam na tome, ali ističem da onako kako tvrdi Odbrana za Musliua da treba ovo da se shvati, to bi onda značilo i da se Limaj ne tereti za ubistva iz tačaka 7 i 8, što se očigledno protivi paragrafu broj 28 i formulaciji optužbi. Na kraju, konstatujemo da u paragrafu broj 30 pretpretresnog podneska Musliua se poriče odgovornost za ubistva četrnaestorice ljudi koji su navedeni u tačkama optužnice 7 i 8, što znači da je on od samog početka postupka znao da je bio i da jeste optužen za ubistva iz oba Aneksa (1 i 2). Kao drugo, tokom celog dela u završnom podnesku Odbrane koji se odnosi na Musliua, on pokušava da umanj dokaze protiv sebe i to na taj način što pravi razliku između dokaza protiv Isaka Musliua i dokaza protiv Qerqizija. To je, naravno, pogrešan način pravljenja razlike. Musliu nije nikada poricao da se služio pseudonimom Qerqizi, niti je bilo ikakvih tvrdnji da je bilo drugih osoba pod imenom Qerqizi u logoru ili u Lapušniku/Llapushnik generalno. Tužilaštvo tvrdi da postoje tri šire kategorije dokaznog materijala koje bi trebalo da se razmotre kada se određuje odgovornost Musliua. Kao prvo, onaj dokazni materijal koji ga identifikuje na osnovu imena ili sa fotografije kao Isaka Musliua. Kao drugo, onaj dokazni materijal u kom se govori o Qerqiziju. I kao treće, onaj dokazni materijal, kao što smo mi naveli u našem završnom podnesku, u kom se opisuje osoba koja se u velikoj meri poklapa sa opisom Isaka Musliua, i to kako fizički, tako i preko drugih identifikacijskih saznanja kao što je, recimo, karate. Mi tvrdimo da bi Pretresno veće trebalo da razmotri sav taj dokazni materijal i onda da mu dodeli onu težinu za koju smatra da je prikladna kada se bude određivala uloga Musliua u Udruženom zločinačkom poduhvatu i njegova odgovornost prema članovima 7(1) i 7(3). Časni Sude, ovo je možda dobar trenutak da napravimo pauzu?

SUDIJA PARKER: U redu. Nastavićemo u 17.50 časova.

(pauza)

SUDIJA PARKER: Izvolite, gospodine Black.

TUŽILAC BLACK: Hvala, časni Sude. Kao prvo, želeo bih da unesem jednu malu ispravku u zapisnik. To se nalazi na 39. stranici *LiveNote* transkripta. Govorio sam o dokaznom predmetu Tužilaštva broj P129 kao o dokaznom predmetu Tužilaštva broj P245, tabulator broj 2, ali u stvari, to je tabulator broj 3. Dakle, to je mala greška ali sam samo želeo da razjasnim. Časni Sude, u vremenu koje mi je još preostalo, želim da se pozabavim sa još tri tvrdnje iz završnog podneska Odbrane. Prvo od tih pitanja je jedno malo pravno pitanje. Odbrana nas je napala zato što smo kod uvodne reči utvrdili da za optuženog može da se kaže da je pomagao i podsticao Udruženi zločinački poduhvat. Međutim, kao što su oni kasnije u suštini prihvatili odluku Žalbenog veća koje je

konačno razjasnilo razliku između učestvovanja u Udruženom zločinačkom poduhvatu i potpomaganja i podsticanja, odnosno razliku između te dve stvari, ta odluka je donesena nakon početka ovog suđenja. Samo da vam bude jasno, ovim argumentom se ne bavimo u našem završnom podnesku. Druga stvar...

SUDIJA PARKER: Pretpostavljamo da vi ne dovodite u pitanje odluku Žalbenog veća?

TUŽILAC BLACK: Ne uopšte, časni Sude.

SUDIJA PARKER: Hvala.

TUŽILAC BLACK: Drugo pitanje je mnogo značajnije. Odbrana u svom završnom podnesku tvrdi da je nekoliko svedoka Tužilaštva bilo kidnapovano iz ličnih razloga, koji u suštini nisu bili povezani sa oružanim sukobom. Prva stvar koju želim da kažem jeste da je Žalbeno veće u *Predmetu Tadić* jasno reklo da se kod počinjenja krivičnog dela iz "čisto ličnih motiva" ne isključuje neki zločin iz nadležnosti ovog Međunarodnog krivičnog suda, pod uslovom da se ispunjavaju uslovi nadležnosti. I to možete da pronađete u paragrafima od broja 248 do broja 252 u žalbenoj presudi u *Predmetu Tadić*. Kao drugo, jasni su dokazi u ovom predmetu da su zločini počinjeni nad tim pojedincima bili blisko povezani sa sukobom, bez obzira na lične motive kidnapera. Dokazi pokazuju da su ti ljudi bili kidnapovani od strane pripadnika OVK, odvedeni su u komandno mesto OVK a zatim u logor, prebačeni su u logor OVK u Lapušniku/Llapushnik i zatim su tamo ispitivani o srpskim špijunima u njihovim selima i o drugim temama koje se tiču kolaboracije. Osim toga, Ramadan Behluli je u ovoj sudnici rekao da je on smatrao za dvojicu ljudi da su kolaboracionisti. Dakle, veza između sukoba i politike OVK u vezi sa kolaboracionistima je veoma jaka. Jedan povezani element jeste da Odbrana tvrdi da su svedoke kidnapovali odmetnuti elementi. Međutim, ne dovodi se uopšte u pitanje da su ti kidnaperi bili članovi OVK i teško je poverovati, po našem mišljenju, da bi odmetnuti elementi procesuirali svoje žrtve kroz lokalnu komandu OVK pre nego što bi ih prebacili u centralni objekat OVK gde su bili držani zatvorenici iz celog regiona. To jednostavno nije u skladu sa razumnim objašnjenjem. Da se sada pozabavimo poslednjim pitanjem. Odbrana u svom završnom podnesku na nekoliko mesta tvrdi da su kolaboracionisti koje je hapsila OVK bili ljudi koji su aktivno bili povezani sa srpskim vlastima, očigledno sugerišući da su zatvorenici u logoru Lapušnik/Llapushnik zaista bili kolaboracionisti. Nijednoj od albanskih žrtava, koje su ovde svedočile, nije u unakrsnom ispitivanju postavljeno pitanje o tome da li su bili kolaboracionisti, možda uz izuzetak vezano sa svedoka L-96 i nekih tvrdnji izrečenih u vezi s njim. Tako da pomalo ostajemo u nedoumici oko toga kakva je pozicija Odbrane. U svakom slučaju, kao što je gospodin Whiting ranije rekao, imamo veliku količinu dokaza da su optužbe za kolaboracionizam bile utemeljene na čitavom nizu mogućih aktivnosti, uključujući i obične poslovne i socijalne kontakte sa Srbima. To može da se vidi na niz načina tokom ovog pregleda dokaznog materijala. To uključuje i saopštenja, iako se ne ograničava samo na saopštenja, iskaz Jakupa Krasniqija i Ramadana Behlulija; svedočenje Ramiza Hoxhe i Selmana Biniqija, pritvaranje svedoka L-07, ispitivanje žrtava u Lapušniku/Llapushnik. Na primer, jednom svedoku je postavljeno pitanje zbog čega je prodavao drva Srbima... takođe i svedočenje Susanne Ringaard Pedersen; beležaka koje se odnose na svedoka L-

96, koje su pronađene u Lapušniku/Llapushnik, što može da se vidi u tabulatoru broj 5, dokazni predmet Tužilaštva broj P245 i takođe beležaka pronađenih u stanu Fatmira Limaja koje se odnose na žrtvu ubistva - Luftija Xhemshitija - i to se takođe nalazi u dokazima kao dokazni predmet Tužilaštva broj P30. Osim toga, nema spora da nije bilo nikakvih procedura na osnovu kojih bi moglo da se utvrdi ko je, zapravo, kolaboracionista a ko nije. I zapravo je jedna stvar od fundamentalnog značaja da postoje takve procedure koje štite, posebno u slučaju kada se radi o zatvoreničkim objektima. Nije postojalo ništa tako što bi bio neki postupak u zatvoreničkom logoru u Lapušniku/Llapushnik. Želim da dodam, međutim, da čitav ovaj proces i pitanje "stvarnih kolaboracionista ili realnih kolaboracionista" jeste relevantno samo za optužbe koje se odnose na zatvaranje. Ja ne shvatam Odbranu da zapravo tvrdi da bi drugi zločini koji se navode u ovoj optužnici, dakle od nehumanih uslova, do mučenja, premlaćivanja, ubistava bez sudskog procesa, mogli ikada biti opravdani protiv zarobljenika, bez obzira na sumnje ili optužbe protiv njih. Časni Sude, ovo su pitanja kojima sam se ja bavio. Uskoro će se gospodin Nicholls pozabaviti pitanjem oružanog sukoba i proširenog sistematskog napada prema članovima 3 i 5. Dozvolite da kažem u zaključku: kao i u svakom krivičnom predmetu, Tužilaštvo nosi teret dokazivanja ovih optužbi u ovom predmetu - izvan svake razumne sumnje. Mi smo prihvatili taj teret i ispunili ga. Mi zato tražimo od Pretresnog veća da optužene proglasi krivima onako kako su i optuženi. Puno vam hvala.

SUDIJA PARKER: Hvala, gospodine Black. Možete da počnete kada vam odgovara, gospodine Nicholls.

TUŽILAC NICHOLLS: Hvala, časni Sude. Kao što je gospodin Black rekao, ukratko ćemo da se pozabavimo temom oružanog sukoba i nekim dokaznim materijalom koji se tiče proširenog i sistematskog napada. Kao prvo, oružani sukob. Zakon je veoma jasan po ovom pitanju i ja ću da potrošim samo malo vremena raspravljajući o pravnim kriterijumima u ovom predmetu. Kriterijumi koji se temelje na odluci u *Predmetu Milošević* po *Pravilu 92bis*, doneti prošle godine su sledeći i nalaze se u paragrafima 16 i 17: "Kriterijumi za oružani sukob koji se dosledno primenjuje pred ovim Međunarodnim krivičnim sudom bili su izneseni u odluci vezanoj za nadležnosti u *Predmetu Tadić*: oružani sukob postoji uvek kada dođe do korišćenja oružane sile između država ili dugotrajnog korišćenja oružane sile između vladinih organa i organizovanih oružanih grupa ili između takvih grupa unutar jedne države". Pretresno veće u *Predmetu Milošević* zaključilo je da ti kriterijumi zahtevaju razmatranje: 1.- organizacije strana u sukobu i 2.- intenzitet sukoba. Pretresno veće u *Predmetu Milošević* je objasnilo namenu ovog kriterijuma na način koji sledi: "Glavna namena ovog kriterijuma iz *Predmeta Tadić* jeste da se razlikuje razlikuje oružani sukob od razbojništva, neorganizovane ili kratkotrajne pobune ili terorističkih aktivnosti, što sve nije predmet međunarodnog prava." To je obim razmatranja koji je neophodan da se ustanovi postojanje oružanog sukoba za svrhe člana 3 i 5 Statuta. Nije neophodno da Pretresno veće utvrdi da li je konflikt bio interni ili međunarodni po svom karakteru. Dakle, ovo Pretresno veće je prepoznalo da je u presudi u *Predmetu Strugar*, u paragrafu broj 216, član 3 Statuta primenjiv bez obzira na prirodu sukoba, bilo da se radi o međunarodnom ili internom sukobu. I naravno, isto važi i za član 5, kao što je predviđeno u tekstu. Uskoro ću da se pozabavim nekim od dokaza

prezentovanih na ovom suđenju, što dokazuje da je Tužilaštvo ispunilo ono što se od njega očekivalo, odnosno da je zadovoljilo oba kriterijuma iz *Predmeta Tadić*. Dokazi u ovom predmetu dokazali su da je oružani sukob na Kosovu/Kosovë tokom perioda koji pokriva optužnica bio iznad nivoa razbojništva, neorganizovane ili kratkotrajne pobune ili terorističkih aktivnosti. Kao prvo, pozabaviću se nekim legalnim pravnim elementima koje je Odbrana iznela u svom završnom podnesku. Jasno je na osnovu prakse Međunarodnog krivičnog suda da član 3 Statuta pokriva kršenja Zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija i Zajednički član 3 se, naravno, odnosi na interne oružane sukobe. U *Predmetu Strugar* Pretresno veće je smatralo da ono što je utvrđeno članom 3 Statuta pokriva kršenje Zajedničkog člana 3. To je paragraf broj 219. U paragrafu broj 205 svog podneska, Odbrana pokušava da se pozabavi namerom onih koji su sastavili Zajednički član 3. U paragrafu broj 205 u svom podnesku Odbrana tvrdi da će se baviti namerom tvoraca Zajedničkog člana 3, a u vezi sa njegovom primenom u odnosu na komentar Međunarodnog Crvenog krsta na Zajednički član 3. Odbrana zatim u narednom paragrafu navodi korisne kriterijume sadržane u komentaru. Ja sada neću da čitam komentare i kriterijume koji su navedeni u podnesku i siguran sam da je Pretresno veće s tim upoznato. Ali znam da je Odbrana izbacila iz svog zajedničkog podneska veoma jasnu izjavu vezanu za mišljenje Međunarodnog Crvenog krsta o prirodi kriterijuma i Zajedničkog člana 3. Ukratko ću da iznesem to gledište, zato što je Odbrana sasvim ispravno sugerisala da je taj komentar indikator namere autora Zajedničkog člana 3. Karakterizacija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta kriterijuma i primene Zajedničkog člana 3 je sledeća – pre nego što se navedu ovi kriterijumi u komentaru stoji: "Ovi različiti uslovi iako ni na koji način nisu obavezujući, predstavljaju prikladne kriterijume, stoga mi mislimo da je sasvim ispravno da se navede spisak ovih kriterijuma koji se nalaze u različitim amandmanima koje smo mi prodiskutovali i ima ih ukupno 13", i onda nastavljaju da ih navode. Nakon navođenja tih nekoliko kriterijuma u komentaru se dalje kaže: "Ovi kriterijumi su korisni kao način da se napravi razlika između pravog oružanog sukoba i jednostavnog razbojništva ili neorganizovane i kratke pobune". Da li to znači da član 3 ne treba da se primenjuje u slučajevima kada oružani sukob izbije u jednoj zemlji ali ne ispunjava nijedan od gornjih uslova koji nisu obavezni i koji se spominju samo u svrhu primera? Mi ne podržavamo ovo gledište. Mi smatramo upravo suprotno, da član 3 treba da se primeni u što je moguće širem obliku. Stoga je jasno da ovi korisni kriterijumi nisu zahtevi, već predstavljaju elemente koji treba da se ustanove pre nego što počnu da se primenjuju zaštitini mehanizmi i pre nego što stupe na snagu obaveze člana 3 u slučaju internog oružanog sukoba, a to je upravo i bila namera autora. Sada ću vrlo kratko da citiram ono što je Pretresno veće reklo u *Predmetu Milošević* upravo o ovom pitanju, to je u paragrafu broj 19 te iste odluke. U tom pogledu Pretresno veće je reklo da ovaj komentar Međunarodnog Crvenog krsta ne predstavlja ništa više nego ono što na prvi pogled i jeste, to je komentar koji ima samo snagu preporuke. Komentar Međunarodnog Crvenog krsta navodi širi spisak kriterijuma nego što je to navedeno u testu u *Predmetu Tadić* koji mogu da se razmatraju kada se odlučuje o tome da li postoji oružani sukob. Ali sam Međunarodni Crveni krst je rekao da ovi različiti uslovi, iako nisu obavezni, predstavljaju samo prikladne kriterijume. Zbog toga oni nisu niti definitivni, niti sveobuhvatni i Zajednički član 3 treba da se primeni u što je moguće širem obliku. Pa ipak, časni Sude, smatram da dokazi izvedeni ovde pokazuju da ovi kriterijumi, iako nisu obavezni, definitivni ili sveobuhvatni, jesu zadovoljeni u ovom

slučaju. Što se tiče Dopunskog protokola 2, Odbrana je dosta vremena u svom završnom podnesku posvetila pitanju primene Dopunskog protokola 2, to je dopunski protokol na Ženevske konvencije iz 1949. godine i raspravljali su da li to može da se primeni u ovom predmetu. Opet u odluci u *Predmetu Milošević*, po *Pravilu 98bis* jasno stoji da jedini test koji se na ovom Sudu primenjuje je test iz *Predmeta Tadić* i da apsolutno ne postoji nikakav teret na strani Tužilaštva da dokaže da su zadovoljeni zahtevi za primenu Dopunskog protokola 2. Kao primer, u paragrafu broj 36 ove odluke iz *Predmeta Milošević*, Pretresno veće je navelo da to da li je OVK bila u stanju da vrši i održava kontrolu nad delom teritorije Kosova/Kosovë ne predstavlja preduslov za postojanje oružanog sukoba. I ponovo, časni Sude, iako se to ne zahteva, dokazni predmeti potvrđuju da su kriterijumi za primenu Dopunskog protokola 2 zadovoljeni u ovom predmetu. I konačno, časni Sude, Odbrana na početku paragrafa 184, na stranici broj 67 njihovog završnog podneska tvrdi da je ovaj "konkretni predmet obuhvaćen Dopunskim protokolom 1". Oni se ovde pozivaju na Dopunske protokole Ženevske konvencije iz 1949. godine, koji se tiču zaštite žrtava u međunarodnim oružanim sukobima. Časni Sude, ovo je jedna malo čudna teza koju iznosi Odbrana, zato što se Dopunski protokol 1 primenjuje na oružane sukobe. Ukoliko se primenjuje u ovom slučaju, primenjuje se na oružani sukob. Malopre sam rekao da je apsolutno nevažno da li je taj oružani sukob bio unutrašnji ili međunarodni, a element nadležnosti za postojanje oružanog sukoba u svrhu našeg Statuta je zadovoljen u oba slučaja. Skrenuo bih vam pažnju na nalaze Petera Bouckaerta i drugih advokata Human Rights Watcha i Susan Ringaard Pedersen i OEBS-a i Kosovske verifikacione misije koji su zaključili da je sukob na Kosovu/Kosovë zapravo bio unutrašnji oružani sukob koji potpada pod Zajednički član 3 i Dopunski protokol 2. Human Rights Watch je zaključio da je stanje unutrašnjeg oružanog sukoba postojalo na Kosovu/Kosovë od 28. februara 1998. godine. I ja napominjem časni Sude, da je podnesak Odbrane netačan u paragrafu broj 345, gde u poslednjoj rečenici stoji "nema nikakvih indicija" da su na terenu na Kosovu/Kosovë tokom vremenskog perioda optužnice smatrali da taj konflikt eskalira do nivoa oružanog sukoba. Ta tvrdnja jednostavno nije tačna. Pored toga, gospodin Bouckaert je u svom svedočenju ovde tokom unakrsnog ispitivanja istakao da je Human Rights Watch tražio da se primeni međunarodno humanitarno pravo u okviru utvrđenih granica, da se ne ide preko mogućnosti iz straha da bi se na taj način potkopala i razvodnila zaštita koju pruža međunarodno humanitarno pravo. I to je u transkriptu na stranici broj 5.546. I na kraju ovog pitanja, treba imati na umu da se OVK obavezala da će poštovati i da će se držati međunarodnog prava i na taj način je pridobila podršku međunarodne zajednice. Jedan primer – portparol OVK Jakup Krasniqi je u svom svedočenju ovde na Sudu potvrdio autentičnost dokaznog predmeta Tužilaštva broj P142, što je zvanično saopštenje OVK od 29. aprila 1998. godine u kom stoji: "Mi smo u stanju rata. OVK priznaje i poštuje međunarodne sporazume Ujedinjenih nacija i Konvencije o ratu. Upućujemo apel međunarodnim centrima gde se donose odluke, Evropskoj uniji i posebno Sjedinjenim Američkim Državama da povećaju pritisak na naše okupatore u ime mira i da podrže pravedan rat našeg naroda". Dalje, Krasniqi je potvrdio da je autentičan dokazni predmet Tužilaštva broj P48. Reč je o intervjuu koji je on dao 11. i 12. jula 1998. godine u kom je izjavio: "OVK priznaje Ženevske konvencije i konvencije koje regulišu vođenje rata". Kada je govorio o ovom intervjuu, gospodin Krasniqi je izjavio, u stvari, da je u to vreme, sredinom jula, OVK dobila pisani materijal koji se odnosio na Ženevske

konvencije. Postavljeno mu je pitanje: "Prvo želim da vas pitam o nečemu što ste rekli u svom odgovoru kada ste govorili o internim pravilima za vaše operacije u kojima je jasno zacrtano da OVK priznaje Ženevsku konvenciju i konvencije koje regulišu vođenje rata. Da li su ta pravila u to vreme bila sastavljena? Da li ste vi imali ta pravila u pisanoj formi?" Gospodin Krasniqi je odgovorio: "Da, Međunarodni Crveni krst nam je poslao neke konkretne dokumente na osnovu kojih OVK treba da poštuje te konvencije. To je bio dokument koji smo mi interno distribuirali u to vreme, i to je razlog zašto kažemo da se OVK nije bavila pitanjem civila". Na kraju, Fatmir Limaj je izjavio da je bio prisutan sa Jakupom Krasniqijem tokom sastanaka sa Janom Kickertom 30. jula u Klečki/Klečkë, i u to vreme se Jakup Krasniqi ponovo obavezao da će se OVK držati svojih odgovornosti po međunarodnom pravu. I Limaj je takođe izjavio da je imao u julu mesecu pismena uputstva Međunarodnog Crvenog krsta koja se odnose na postupak sa zatvorenicima. To je u transkriptu na stranicama 6.563 i 6.564. Pogledajmo sada činjenice u dokazima o oružanom sukobu u ovom predmetu. Dokazi pokazuju van razumne sumnje da tokom vremenskog perioda optužnice organizacija strana u sukobu, srpskih snaga s jedne strane i s druge strane OVK, kao i intenzitet sukoba su bila na tom nivou, daleko iznad onog koji je potreban da se napravi razlika između oružanog sukoba na Kosovu/Kosovë i razbojništva, neorganizovanih kratkoročnih pobuna ili terorističkih aktivnosti. Sada ću ukratko da se osvrnem na oba ova oblika testa. Mi ne sporimo da OVK nije bila organizovana i razvijena kao Vojska Jugoslavije u svojoj organizacionoj strukturi. I u jurisprudenciji ovog Suda nema uslova koji iziskuje da nivo organizacije odgovara tom nivou profesionalne vojske. Čak i na osnovu viših nivoa koji su utvrđeni u Dopunskom protokolu 2 nema potrebe za hijerarhijskom komandom koja je ista kao u profesionalnoj vojsci. U tumačenju Dopunskog protokola 2, Međunarodni krivični sud za Ruandu u *Predmetu Musema* utvrdio je: "Osim toga, oružane snage koje su se suprotstavile vladi, moraju da budu pod odgovornom komandom. Ovaj uslov podrazumeva neki stepen organizacije u okviru oružanih grupa ili disidentskih oružanih snaga, ali ne znači nužno da postoji hijerarhijski sistem vojne komande koji je sličan onom kod redovnih oružanih snaga". To je presuda u *Predmetu Musema*, paragraf broj 257. I zaista, to je verovatno u gotovo svim unutrašnjim oružanim sukobima koji potpadaju pod Zajednički član 3 - da su pobunjenici ili odmetnici manje organizovani i slabije naoružani u poređenju sa redovnim oružanim snagama. A ovo su upravo sukobi na koje Zajednički član 3 jeste predviđen da se primenjuje. I danas se gospodin Whiting bavio komandnom odgovornošću koju je imao Fatmir Limaj tokom perioda koji pokriva optužnica. Ja neću to da ponavljam. Dovoljno je da se kaže da dokazi pokazuju da je gospodin Limaj bio efektivno komandant vojnicima koji su bili organizovani u jedinice i da je on komandovao jednom organizovanom oružanom grupom. Limajeva komanda je, naravno, bila samo deo snaga OVK koje su bile organizovane tokom leta 1998. godine. Na primer, Sylejman Selimi kada je svedočio ovde, govorio je kako je bio imenovan za komandanta zone Drenica/Dreničë od strane Glavnog štaba krajem maja 1998. godine. Zona Drenice/Dreničë je, prema dokazima koje smo videli, verovatno bila najrazvijenija zona, koja se prostirala prema jugu do autoputa Priština/Prishtinë – Peć/Pejë i Lapušnika/Llapushnik. Selimi je u svom svedočenju rekao da je odmah nakon preuzimanja komande počeo da konsoliduje postojeće jedinice u brigadu i da je imenovao nove komandante. Sa druge strane autoputa Priština/Prishtinë – Peć/Pejë vojnici jedinice *Çeliku 3* bili su organizovani u sistemu, kako smo i danas čuli, pet borbenih položaja od

kojih je svaki imao svog komandanta. Ruzhdi Karpuzi je bio raspoređen na položaju 1 jedinice *Çeliku 3*, i kao što je rekao gospodin Black, on je to potvrdio u jednom dnevniku koji je bio pronađen u Lapušniku/Llapushnik krajem jula meseca. On je objasnio da je ta knjiga zapravo zapisnik o praćenju onoga što se događalo na autoputu i srpskim kontrolnim punktovima tokom 24 sata. Dakle, imamo stalno motrenje od strane vojnika koji su to radili na smenu prema naređenju komandanta položaja i vodi se zapisnik šta se događa na terenu koji se osmatra. Selimi je takođe potvrdio da su jedinice sa obe strane autoputa Priština/Prishtinë – Peć/Pejë međusobno komunicirale kada je bilo potrebno ili radio vezom ili na drugi način, ako su bili dovoljno blizu, a komandanti jedinica su davali odobrenja vojnicima da prelaze autoput ako je to bilo potrebno. I naravno, dozvole za putovanja bile su takođe pronađene u Lapušniku/Llapushnik u julu 1998. godine i uvedene su u spis. To je dokazni predmet Tužilaštva broj P245, tabulator broj 8. Selimi je tokom svog svedočenja, iako nevoljno, priznao da su komandanti OVK mogli da sprovedu disciplinske mere. Mogli su da oduzimaju oružje vojnicima OVK ukoliko su se vojnici ponašali na neprikladan način, ili da ih izbace iz jedinice, iako je - kao što Odbrana kaže u svom završnom podnesku u paragrafu broj 306 - Selimi tvrdio da takve mere nisu bile neophodne jer su svi vojnici slušali njegova naređenja. Još jedno pitanje kojim smo se bavili tokom suđenja, bila je nabavka oružja od strane OVK. Kontrola nad autoputem Priština/Prishtinë – Peć/Pejë bila je važna za OVK. Prema rečima Selimija, strategija OVK je bila da se drži kontrola nad tim autoputem, jer je to bio koridor za nabavku oružja iz Albanije, kao i da spreči upade srpskih snaga duž autoputa Priština/Prishtinë – Peć/Pejë. Jedan drugi svedok koji je imao saznanja iz prve ruke, svedok L-95, tokom prvog dela svog svedočenja je govorio o tome kako su organizovani odlasci u Albaniju u svrhu nabavke oružja za OVK i kako je dopremano u njegovu komandu. To može da se nađe u transkriptu na stranicama od broja 4.185 do broja 4.192. I tu se ponovo pokazuje sposobnost koju je OVK imala da organizuje nabavku i distribuciju oružja. John Crosland je takođe svedočio, na osnovu iskustava na terenu, govorio je o tome da je OVK već u martu 1998. godine imala sposobnost da organizuje uvoz oružja. U jednom trenutku je komentarisao sadržaj jednog diplomatskog telegrama Ujedinjenog Kraljevstva gde se govorilo o borbi od 24. marta 1998. godine u opštini Dečani/Dečan, mestu koje se nalazi na zapadnoj granici Kosova/Kosovë. Crosland kaže: "To je bila samo naznaka da sukob, nakon što se proširio iz područja Drenice/Drenicë na zapad do Prištine/Prishtinë, da se sada širi prema zapadnoj strani, što nije bilo ništa neočekivano za nas, jer je bilo jasno iz prvih faza da pojačanja i zalihe dolaze preko albanske granice i to, kako bih ja nazvao, koridorom kroz Dečane/Dečan, zatim kroz Klinu/Klinë i onda u područje Drenice/Drenicë, kako bi se snabdeli ljudi u istočnom području opremom koja im je bila potrebna da bi nastavili da vode sukob protiv Srpskih snaga bezbednosti". Crosland je takođe svedočio da osim što su na taj način dovodili ljudstvo i snabdevali se oružjem, da su tim koridorom dovodili i vojnike obučene za borbu koji su bili obučavani u kampovima za obuku u Albaniji. Limaj je lično potvrdio da mu je u jednom razgovoru iz juna 1998. godine Jakup Krasniqi navodno rekao da je gotovo čitav Glavni štab uključen u nabavku oružja, jer je pitanje oružja bilo najvažnije pitanje. Dakle, svi su bili zainteresovani da dođu do što je moguće više oružje i da naoružaju ljude koji žele da budu naoružani. Na trenutak ću da se vratim na svedoka L-95. On je, takođe, tokom svog svedočenja rekao nešto o organizaciji komande OVK, kao i o organizaciji zatvorskih objekata u jednom drugom delu Kosova/Kosovë. Neću

detaljno da govorim o tom svedočenju koje možete da pronađete u transkriptu na stranicama od broja 4.247 do broja 4.277. Međutim, ja tvrdim, časni Sude, da iskaz tog svedoka pruža dokaze o veoma sličnoj komandnoj i kontrolnoj strukturi, komandnom mestu i zatvorskim objektima, kao što su i ovi koji su predmet ove optužnice. Osim toga, časni Sude, zamoliću vas da pažljivo razmotrite iskaz svedoka L-95 na stranicama od broja 4.203 do broja 4.244, a u vezi s tim kako su on i njegova jedinica dobili zadatak da pomognu jednoj drugoj jedinici kojoj je pretio napad, i o tome šta se nakon toga dogodilo, i o sastancima na kojima je on bio posmatrač.

Glavni štab. Odbrana je u paragrafu broj 276 postavila pitanje koje se s vremena na vreme javlja: da li je stvarno postojao takav Glavni štab OVK. To je neverovatna tvrdnja, posebno s obzirom na to da u paragrafu broj 281 citiraju jednog člana Glavnog štaba, Rexhepa Selimija, čiji je iskaz bio da je tokom perioda koji pokriva optužnica, Glavni štab bio premeštan iz mesta u mesto iz bezbednosnih razloga. To ne znači, kao što tvrdi Odbrana, da nije bilo nikakve komunikacije Glavnog štaba sa komandantima. Selimi dalje svedoči da je njega krajem maja Glavni štab, koji je zastupao Rexhep Selimi, imenovao za komandanta Drenice/Dreničë. Portparol OVK i član Glavnog štaba, Jakup Krasniqi, koji je svedočio u ovom suđenju, rekao je da je Glavni štab imao oružano krilo i političko krilo i da je on uvek bio član političkog krila. Krasniqi je na stranici 3.415 transkripta rekao da su komandanti u različitim zonama imali dužnost da obaveste Glavni štab o onome što se dogodilo. Fatmir Limaj je u svom iskazu rekao da se u junu obradovao kada se sastao sa nekoliko profesionalnih oficira koji su se priključili OVK i koji su, po njegovim rečima, citat: "Preko Glavnog štaba posmatrali teren. Ako mogu tako da kažem, oni su na neki način pregledali detaljno i teren i svaku jedinicu." Limaj je nastavio da objašnjava kako je jedan od tih vojnika, Agim Qelaj, uzeo tri ili četiri Limajeva vojnika, kako bi zajedno sa drugim vojnicima koje je odabrao iz drugih jedinica, formirao jednu specijalnu interventnu jedinicu. Qelaj je pripremao i obučavao te vojnike. Taj iskaz o sastanku tog oficira i Limaja potvrđuje iskaz Byslyma Zyrapija, svedoka Odbrane. Nadalje, opet po rečima Limaja tokom njegovog iskaza ovde, tokom borbi u Orahovcu/Rahovec Glavni štab je dodelio Agima Qelaja kao komandanta dejstava u Orahovcu/Rahovec, tokom borbi. Dokazni materijal nam sugeriše da je Glavni štab imao oružano krilo, da su komandanti podnosili izveštaje Glavnom štabu, da je Glavni štab imenovao Selimija za komandanta zone Drenica/Dreničë u maju, da se Glavni štab bavio nabavkom oružja za jedinice, da je organizovao da profesionalni vojni oficiri nadziru teren i jedinice, a to je uključivalo formiranje i obuku bar jedne interventne jedinice u koju su bili uključeni vojnici koji su bili pod komandom Fatmira Limaja. Glavni štab nije bio, kako tvrdi Robert Churcher a i Odbrana u svom podnesku u paragrafu 280, "mitski koncept". Ova netačna izjava gospodina Churchera, hteo bih da sugerišem, samo je jedan od nekoliko razloga zbog čega bi trebalo njegov iskaz i izveštaj da se pregleda sa oprezom. Ako mogu, ukratko ću da sumiram. Tokom perioda koji pokriva naša optužnica, OVK je oformila organizovane naoružane grupe koje se poklapaju sa kriterijumima iz *Predmeta Tadić*. Prema dokazima, OVK je bila organizovana u jedan borbeni sistem jedinica i borbenih položaja i svaki položaj je imao komandanta. Postojala je komanda OVK i nekoliko operativnih zona. Te jedinice su pomagale jedna drugoj kada je bilo neophodno. Čuli smo mnogo takvih svedočenja, kao recimo, od svedoka L-95 kada je on rekao da je njegova jedinica bila poslata od komandanta da pomogne drugoj jedinici. Imamo dokaze da su vojnici bili posebno

odabirani da bi se formirala specijalna jedinica. Na borbenim položajima na tom nivou, stvari su bili organizovane u smenama, kako bi mogli 24 sata da nadgledaju teren i pokrete trupa i vojnici koji su bili na dužnosti su u dnevničku knjigu unosili aktivnosti koje su videli sa svojih položaja. Upravo sam se pozabavio gotovo svim aktivnostima Glavnog štaba. Osim toga, vođene su beleške i zapisnici o vojnicima i o oružju kojim su bili zaduženi; to je bila jedna od dužnosti koju je u Lapušniku/Llapushnik obavljao Ruzhdi Karpuzi. Komandanti su imali mogućnost da izriču disciplinske mere, tako što bi mogli da oduzmu oružje ili da izbace vojnika iz OVK. Postojali su medicinski objekti za vojnike OVK i naravno, postojali su zatvorski objekti, uključujući i jedan u Lapušniku/Llapushnik. Takođe, postoje dokazi o polaganju zakletve i o napisanim pravilima. Obojica, i Fatmir Limaj i Ramiz Qeriqi dobili su te pisane propise, te kodekse. To je dokument u dokaznom predmetu Tužilaštva broj P156. Qeriqi je svedočio da on veruje da pravila dolaze od Glavnog štaba i da su on i Shukri Buja ta pravila primili negde u junu 1998. godine. Nije bio siguran oko datuma. U svakom slučaju pre ofanzive u julu mesecu. Qeriqi je rekao da je to bilo podeljeno vojnicima, kako bi mogli da se upoznaju sa pravilima. I Limaj je ovde rekao da je i on takođe primio ta pravila. On je o tome govorio kao o pravilniku i rekao je da je to dobio 22. ili 23. juna i da ga je pročitao. OVK je bila organizovana oružana grupa, bar kad je u pitanju ovo prvo merilo kriterijuma iz *Predmeta Tadić*. Drugi deo tiče se intenziteta sukoba. Mislim da je to u dovoljnoj meri potvrđeno dokazima tokom ovog suđenja koji vrlo jasno govore o tome da je produžena intenzivna priroda oružanog nasilja na Kosovu/Kosovë od maja do jula 1998. godine bila tog nivoa da daleko prevazilazi obično razbojništvo ili kratkotrajne neorganizovane pobune ili terorističke aktivnosti. Ja ću sada da se usredsredim na neke od faktora koje je analiziralo Pretresno veće u *Predmetu Milošević* kada je odlučivalo da li je postojao oružani sukob na Kosovu/Kosovë - a to su: dužina ili dugotrajna priroda sukoba, širenje sukoba preko teritorije, porast vladinih snaga, kao i oružje koje su koristile obe strane. I u našem predmetu isto tako smo čuli dosta svedočenja o tome kako su se kvantitativno povećavale snage OVK i kako je broj pripadnika OVK naglo skočio posle februara i marta 1998. godine. Pored toga, Pretresno veće u *Predmetu Milošević* nije prihvatilo da je postojao bilo kakav zahtev da OVK bude organizovana pod nekom civilnom vlašću, niti da vrši kontrolu nad teritorijom. Međutim, Pretresno veće je utvrdilo da u svakom slučaju oba ova neobavezna kriterijuma jesu bila zadovoljena. Što se tiče produžene prirode sukoba, postojao je oružani sukob, postojali su napadi OVK pre maja 1998. godine, znači čak i pre vremenskog perioda koji je pokriven ovom optužnicom. Kada je svedočio pred vama, Jakup Krasniqi je potvrdio da je OVK vodila operacije u avgustu i novembru 1997. godine koje su uključivale i ubistva takozvanih kolaboracionista i pripadnika MUP-a. Svedok Odbrane, Rexhep Selimi je po sopstvenim rečima učestvovao u sinhronizovanom napadu OVK na 12 stanica MUP-a 11. novembra 1997. godine i borio se protiv srpskih snaga koje su bile naoružane helikopterima, oklopnim transporterima i tenkovima u blizini Ovčareva/Aqarevë 26. novembra 1997. godine. Sada odmah prelazim na period posle 26. jula i pada Lapušnika/Llapushnik. Oružani sukob na Kosovu/Kosovë nastavio se velikim intenzitetom o čemu je svedočio John Crosland na osnovu ličnog iskustva o mnogim sukobima između OVK i srpskih snaga od kraja jula do novembra 1998. godine. Krajem jula on je u svom svedočenju govorio o dnevnom izveštaju 30. jula Vojnog odeljenja Peć/Pejë, gde je opisan snažan i žestok otpor koji je pružala OVK operacijama čišćenja koje je sprovodio MUP zajedno sa

Vojskom Jugoslavije u području Iglareva/Gllarevë, Kijeva/Kijevë i Junika/Junik. Zatim je Crosland dalje svedočio da su borbe trajale tri meseca pre nego što su ih pomenuli u izveštaju od 30. jula. Takođe je svedočio o oružanim sukobima u avgustu, septembru i novembru i objasnio broj od 163 napada koje je preduzela OVK između 13. oktobra i 20. novembra, što je sadržano u njegovom izveštaju Britanskoj ambasadi o situaciji od 23. novembra, da su to bili napadi OVK različitih stepena intenziteta. Taj izveštaj je dokazni predmet Tužilaštva broj P92, u tabulatoru broj 6. Širenje sukoba po teritoriji Kosova/Kosovë: bilo je mnogo rasprava o tome, prvenstveno o sukobima u vremenskom periodu koji pokriva optužnica. Došlo je do ubrzanog širenja nasilnih sukoba između srpskih snaga i OVK širom većeg dela teritorije Kosova/Kosovë u leto 1998. godine. Krajem marta postalo je jasno da se oružani sukob proširio i izvan Drenice/Drenicë. John Crosland, u svom diplomatskom telegramu upućenom Ujedinjenom Kraljevstvu od 24. marta 1998. godine, opisuje da se u to vreme sukob širio na zapad prema albanskoj granici - duž koridora za snabdevanje oružjem. Prema Croslandu, krajem maja, teške borbe su se nastavile u Dečanima/Dečan i Drenici/Drenicë, i kao što je mnogo svedoka ovde svedočilo, bilo je teških borbi i u Lapušniku/Llapushnik krajem maja. John Crosland je takođe svedočio da su sukobi počeli da se šire istočno od Drenice/Drenicë, u drugom smeru. Časni Sude, takođe imamo u dokaznom materijalu brojne dokumente iz predmetnog vremena iz: Prištinskog zaštitnog korpusa, Vojske Jugoslavije, Evropske posmatračke misije, zatim iz saopštenja OVK, koji su takođe korisni u utvrđivanju kako se brzo širilo oružano nasilje po teritoriji Kosova/Kosovë. Ovo se pominje u izveštaju Philipa Coa i sadržano je u dodatku ovog izveštaja. I ja ću govoriti samo o nekima od njih. Izveštaj koji je dostavljen Komandi Treće Armije od 13. maja, koji je sačinio general-major Pavković, komandant Prištinskog korpusa, jasno pokazuje da se po njegovoj proceni područje sukoba ubrzano širi. To je dokazni predmet Tužilaštva broj P92, tabulator broj 17. Taj izveštaj potpuno potkrepljuje dokumentacija Evropske posmatračke misije, pa čak i saopštenje OVK, konkretno saopštenje broj 47 iz tog istog perioda. Zatim i u saopštenju od 12. maja koji je naslovljen sa "Naša vojska slomila je napad neprijatelja i nastavila da širi oslobođenu teritoriju". U tom saopštenju se veličaju uspesi OVK i navodi se širenje borbenih operacija, a to se sve poklapa sa onim što je pisao general Pavković u svom izveštaju. Tokom tog istog perioda, posmatrači Evropske posmatračke misije na terenu na Kosovu/Kosovë izveštavali su da je došlo do dramatičnog povećanja operacija OVK. U tom istom periodu, 15. maja, u nedeljnoj proceni u izveštaju, opisano je kako dolazi do eskalacije oružanog sukoba: "Mobilni tim posmatrača iz Beograda smatra da je došlo do prekretnice na Kosovu/Kosovë. Do pre nekoliko nedelja OVK je predstavljala misteriju kada je reč o njenoj strukturi, rukovodstvu, taktici i izvorima finansiranja, političkim vezama i tako dalje, i to je odjednom sve zaživelo i ušlo u žižu javnog interesovanja. Iz defanzivne pozicije u februaru i martu, OVK je sada preuzela inicijativu i sada ona nanosi udare Srpskim snagama bezbednosti. Jedan od primera u promeni taktike je bilo zatvaranje puta Priština/Prishtinë – Peć/Pejë, koji predstavlja glavni koridor za snabdevanje Srpskih snaga bezbednosti. Taj put je bio zatvoren više od četiri dana". Ovo što sam sada pročitao, potsetio me je gospodin Younis da vam kažem, sadržano je u izveštaju Philipa Coa. To je dokazni predmet Tužilaštva broj P230, Aneks D. 30. juna 1998. godine *New York Times* je izvestio o tome kako eskalira sukob i kako dolazi do borbi između srpskih snaga i OVK u Lapušniku/Llapushnik i Belačevcu/Bellaqevci. To je sve opisano u članku

pod nazivom "Srpske snage otpočinju širok napad na kosovske pobunjenike". U članku se kaže: "Srbi smatraju da je ovo konačna ofanziva, kako je naveo jedan zapadni vojni posmatrač. Ali ovo je već treći pokušaj od marta meseca od strane Srpskih snaga bezbednosti da eliminišu pobunjenike. Svaki pokušaj samo je doveo do eskalacije sukoba. Tako će i ovaj". To je dokazni predmet Tužilaštva broj P233. Ispostavilo se da je ispravna procena koju je dao anonimni posmatrač. Philip Coe je svedočio o tome da je sve ove činjenice koje su navedene u članku *New York Timesa* potkrepila i Vojska Jugoslavije, kao i dokumentacija Evropske posmatračke misije. Pored toga, dolazilo je do raznih borbi u Lapušniku/Llapushnik, o kojima smo puno čuli od svedoka koji su svedočili o svom učešću u tim borbama ili o tome šta su oni lično videli da se događalo tu i na drugim mestima od maja do jula. Ta druga mesta obuhvataju: Krajmirovce/Krojmir, Crnoljevo/Carralevë, Zborce/Zborc, Petrašticu/Pjetërshticë, Đakovicu/Gjakovë, Ponoševac/Ponoshec, Junik/Junik, Grabanicu/Grabanicë, Ratkovac/Ratkoc, Orahovac/Rahovec i Lužnicu/Luzhnicë. Sva ova mesta su navedena u tački 248 našeg završnog podneska. Pored toga, čuli smo dosta svedočenja o srpskoj ofanzivi do koje je došlo u julu 1998. godine, kada su Vojska Jugoslavije i MUP otpočeli sa masovnim napadom na pozicije koje je držala OVK i na njihovu teritoriju širom Kosova/Kosovë. Celokupni Prištinski korpus učestvovao je u julske ofanzivi, uz, naravno, specijalizovane jedinice MUP-a, obučene za oružanu borbu. Dokazi u potpunosti potkrepljuju izjavu vojnog stručnjaka Coea o tome da su od maja 1998. godine srpske snage bile uključene u oružani sukob sa OVK, koji je bio trajne prirode i obuhvatao veću teritoriju Kosova/Kosovë. Ono što Odbrana tvrdi u tački 255 njihovog završnog podneska o tome - "da je bilo veoma malo slučajeva borbi na teritoriji celog Kosova/Kosovë do kraja jula 1998. godine" - jednostavno nije tačno. Odgovor srpskih snaga na eskalaciju konflikta – ukratko ću pokriti ovo pitanje. Kao što je gospodin Coe rekao, celokupni Prištinski korpus je bio u stanju pripravnosti i učestvovao u borbenim operacijama. Pored toga, pojačane su snage Prištinskog korpusa i struktura tog korpusa je bila promenjena da bi se odgovorilo na intenzitet konflikta koji se povećavao. Tokom perioda koji je pokriven optužnicom, iz Beograda su stigle dopunske snage u Prištinski korpus. Bio je ojačan snagama 72. brigade specijalnih snaga i 63. padobranskom brigadom. Pored toga, bila su formirana isturena komandna mesta za Prištinski korpus, kao i za Treću Armiju. To je bilo učinjeno širom Kosova/Kosovë. Još jedan kriterijum iz Predmeta Milošević, a to je naoružanje koje su koristile obe strane. Vrlo kratko, naoružanje koje su koristile obe strane u ovom sukobu je uobičajeno naoružanje koje se koristi u ratu a ne oružje koje se koristi za policijske operacije ili za terorističke akcije. Isto tako, jasno je da su srpske snage bile daleko bolje naoružane, da su imale na raspolaganju daleko superiornije naoružanje. Bobene jedinice Vojske Jugoslavije i MUP-a bile su naoružane tenkovima, oklopnim transporterima, helikopterima, topovima, protivavionskim artiljerijskim sistemima i sve je ovo teško naoružanje, izuzev helikoptera, korišćeno protiv položaja OVK u Lapušniku/Llapushnik. Kako smo čuli, OVK je bila naoružana automatskim puškama, snajperima, teškim bestrzajnim topovima i teškim mitraljezima, raketnim bacačima, minobacačima, kao i lovačkim puškama, revolverima ili oružjem domaće proizvodnje. Iako po testu iz *Predmeta Tadić*, to nije neophodan uslov, ja ću sada ukratko da se osvrnem na kontrolu nad teritorijom koju je držala OVK. Kako se intenzivirao i širio oružani sukob, OVK je uspešno zauzimala kontrolu nad značajnim delom Kosova/Kosovë u periodu pre julske ofanzive. Međunarodni posmatrači su se složili da je

OVK imala kontrolu nad otprilike 30 do 40 posto teritorije Kosova/Kosovë. Dokazi pokazuju da su uspjesi OVK bili proizvod planiranja i strategije da se povežu delovi teritorije koji su se nalazili pod kontrolom OVK i što je najvažnije, da se zaštiti dotok naoružanja i ljudstva iz Albanije u Drenicu/Dreničë. Prema Croslandu, krajem aprila 1998. godine Vojska Jugoslavije bila je "zaista zabrinuta da će izgubiti kontrolu nad značajnim delom teritorije Kosova/Kosovë". U izveštaju Vojske Jugoslavije od 13. maja koji sam ranije spomenuo, a to je izveštaj generala Pavkovića Trećoj Amiji, on procenjuje da OVK drži 30 posto teritorije Kosova/Kosovë, uključujući i strateški važan put Priština/Prishtinë – Peć/Pejë. Peter Bouckaert je svedočio ovde, a imamo i nalaz Human Rights Watcha da je od aprila do sredine jula OVK kontrolisala otprilike 40 posto teritorije Kosova/Kosovë. John Crosland se u svom svedočenju složio da je već 23. juna OVK imala pod svojom kontrolom 35 posto teritorije Kosova/Kosovë i da je mogla da vrši napade na preostalih 65 posto teritorije Kosova/Kosovë. Crosland je dalje objasnio da se to pitanje kontrole nad teritorijom menjalo tokom rata, kako je jedna strana nastupala, druga se povlačila i obrnuto. On je to nazvao ponovnim popunjavanjem teritorije. Ali bez obzira na to, on je potvrdio da je procenat od 35 posto tačan. Što se tiče ove inherentno fluidne prirode kontrole nad teritorijom za vreme unutrašnjeg oružanog sukoba, posebno je prepoznat komentar u Dopunskom protokolu 1. Ja ću sada da pročitam onaj deo paragrafa koji se odnosi na komentar člana 1 protokola. Tu se kaže: "U mnogim konfliktima postoji veliki stepen pomeranja u području gde se vode neprijateljstva. Često de događa da teritorija prelazi iz jednih ruku u druge. Često je to pitanje dominacije nad teritorijom relativno. Recimo, kada urbani centri ostanu pod kontrolom vlade, ruralni deo teritorije obično izmiče njihovoj kontroli. U praktičnom smislu to znači da ukoliko su pobunjeničke oružane grupe organizovane u skladu sa zahtevima protokola, stepen teritorije koji je pod njihovom kontrolom biće onaj deo teritorije koji izmiče kontroli vladinih snaga. Ali mora da postoji neki nivo stabilnosti na toj teritoriji, čak i ako se radi o najmanjem delu teritorije, da bi te snage mogle da budu u stanju da efikasno primene propise i pravila ovog protokola". U ovom slučaju stepen stabilnosti je dokazan: OVK je držala pod kontrolom veliki deo teritorije. Ona je kontrolisala puteve i linije snabdevanja. Uspostavila je kontrolne punktove. Gradili su utvrđene bunkere i rovove na liniji fronta, imali su svoje ambulante, objekte za pripremu hrane, objekte gde se čuvala evidencija, magacine, objekte za pritvaranje i naravno, OVK je uspešno branila Lapušnik/Llapushnik tri meseca od mnogobrojnih napada srpskih snaga. U junu, u izveštaju Evropske posmatračke misije bilo je rečeno da aktivne operacije i naoružavanje stanovništva u i oko Mališeva/Malishevë, uz pokušaje da se zadrži kontrola nad centralnim Kosovom/Kosovë, predstavljaju glavne operacije OVK i da ta teritorija pod njihovom kontrolom raste. Prema izveštaju posmatrača Evropske posmatračke misije od 16. juna stoji da je Mališevo/Malishevë ključni deo ove nove oslobođene teritorije, centralni njen deo. A ovaj izveštaj se nalazi i u Aneksu D dokaznog predmeta Tužilaštva broj P230. gde u izveštaju od 22. juna posmatrača Evropske posmatračke misije stoji da je OVK zauzela impresivan deo teritorije i infrastrukture. Izveštaje posmatrača Evropske posmatračke misije potkrepljuje svedočenje svedoka Odbrane Byslyma Zyrapija, bivšeg pukovnika Vojske Jugoslavije i Armije Bosne i Hercegovine. Zyrapij je ovde svedočio o tome kako je Mališevo/Malishevë bilo centar slobodne teritorije. John Crosland je isto o ovome svedočio i rekao da je već u aprilu 1998. godine strategija OVK je bila da se povežu Drenica/Dreničë i Dečani/Dečan, što su

dva dela gde su Srbi imali najmanju kontrolu. I kada pogledate sve te dokaze, sve te operacije i kontrolu nad teritorijom, dokazi pokazuju da Odbrana jednostavno nije u pravu kada karakteriše ovaj sukob kao niz operacija "pucaj pa beži", kao što stoji u paragrafu broj 203. Dokazi su ustanovili da su ispunjena oba zahteva koja se traže po testu iz *Predmeta Tadić*. Sada ću nešto vrlo kratko da kažem o dokazima koji su izvedeni o napadima na civile. Tokom perioda koji pokriva optužnica, OVK je vršila napade na širokoj teritoriji Kosova/Kosovë protiv srpskih civila, kao i Albanaca koje su oni vrlo proizvoljno smatrali kolaboracionistima. Gospodin Whiting i gospodin Black su već nešto rekli o ovom pitanju i ja ću da pokušam da se ne ponavljam. Ali suočeni sa ovom situacijom, posebno u odnosu na kidnapovanje nekih žrtava u ovom predmetu, kao što su: Ivan i Vojko Bakrač, Đorđe Ćuk, Stamen Genov, u izveštaju Evropske posmatračke misije od 29. juna kaže se da su Međunarodni Crveni krst i UNHCR sve više i više zabrinuti strategijom kidnapovanja OVK. Gospodin Black je rekao kako su vršeni zločini protiv žrtava u ovom predmetu i koji su to zločini. Ovi zločini predstavljaju samo delić napada na civile koje je OVK izvela 1998. godine. Ovi napadi nisu bili slučajni, nisu bili proizvod odmetničkih elemenata. Jedan rani primer napada ručnom bombom za koji je bio odgovoran svedok Odbrane i član Glavnog štaba, Rexhep Selimi, koji je priznao da je bacio bombu, ne na objekat, kako je on rekao, nego u blizini, gde su bile smeštene srpske izbeglice u Prištini/Pristinë 1996. godine. Doduše, on je tvrdio da je ovaj napad, po njegovom mišljenju, imao za cilj jedino to da srpskim kolonizatorima pošalje poruku, i tvrdio je da bi oni trebalo da mu budu zahvalni što ih je obavestio da je rat blizu. Još jedan primer za vremenski period koji pokriva optužnica, John Crosland je svedočio da je OVK redovno vršila napade i kidnapovala srpske civile u području Kline/Klinë. John Crosland nam je takođe rekao da je u onim područjima koji su bili blizu štaba OVK postojala velika opasnost za civile, uključujući i Crnoljevo/Carralevë. Crosland je rekao: "Što se tiče Crnoljeva/Carralevë, tu se nalazio štab OVK i stoga ljudi koji su prolazili kroz to područje bili su izloženi velikoj opasnosti da ih kidnapuju ili iskoriste za neku aktivnost OVK." Crosland je takođe bio upoznat sa napadima OVK na srpske civile u opštini Obilić/Obiliq, u lapskoj zoni. On je komentarisao jedan izveštaj Vojske Jugoslavije od 18. juna, u kom se govorilo kako je pet Srba u blizini rudnika Belačevac/Bellaqevci bilo kidnapovano. To je dokazni predmet Tužilaštva broj P92. Crosland nam je rekao da se taj rudnik nalazio u području koje je uglavnom bilo naseljeno Srbima koje je napadala OVK iz Drenice/Drenicë. Opasnost koja je pretila srpskim civilima u Belačevcu/Bellaqevci od OVK bila je takva da je civilno stanovništvo bilo prisiljeno da bira između toga da se sami brane protiv napada OVK ili da napuste svoje domove. John Crosland je objasnio da pokušaj srpskog stanovništva iz Belačevca/Bellaqevci predstavlja klasičan primer Srba koji se naoružavaju da bi branili svoja sela i da bi izbegli da budu naterani da napuste svoje domove. Ovo svedočenje Johna Croslanda... da li treba da se zaustavim ili da nastavim još dva minuta?

SUDIJA PARKER: Kako više volite. Imate još najviše dva minuta.

TUŽILAC NICHOLLS: Onda ću samo da iznesem još jednu poentu časni Sude, a to je sledeće: svedočenje Croslanda potkrepljuju i nalazi i zaključci Human Rights Watcha i OEBS-a. Human Rights Watch je zaključio da su operacije OVK – neke operacije OVK, ne sve – imale za cilj da nateraju Srbe da napuste svoja sela i da je bilo kredibilnih

izveštaja o tome kako su Srbi prisiljeni da napuste svoja sela: Jelovac/Jelloc, Kijevo/Kijevë, Gornji Ratiš/Ratish i Epërm, Maznik/Maznik Dašinovac/Dashinoc, Veliki Đurdevik/Gjurgjevik i Madh, Mlećane/Mleqan, Dubravu/Dubravë, Bokšić/Bokshiq i Lugadžiju/Llugaxhi. I zato što sam pogrešno izgovorio neka od njih, to možete da nađete u dokaznom predmetu Tužilaštva P212, u tabulatoru broj 5, a stranica nosi oznaku ERN K036-4865. I na kraju, OEBS/Kosovska verifikaciona misija u svom izveštaju *Kako viđeno, tako rečeno* - dokazni predmet Tužilaštva broj P150, donela je zaključak da je jedna od glavnih pretnji srpskoj zajednici u to vreme bila OVK. Hvala vam.

SUDIJA PARKER: Hvala, gospodine Nicholls. Vaš podnesak ćemo saslušati sutra popodne, a gospodin Whiting će završiti. Izgleda i da ćemo tokom dana moći da pređemo na Odbranu. Hvala. Sada ćemo prekinuti i nastavljamo sutra u 14.15 časova.

Sednica je završena u 19.00 h

Nastavlja se u utorak, 30. avgusta 2005. godine u 14.15 h.

